

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ทรัพย์สินทางปัญญาและสุขภาวะในบริบทโลกาภิวัตน์ ศึกษากรณี สิทธิบัตรยาและความเสี่ยงด้านสุขภาพของผู้ป่วยเอดส์” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

2.1 นิยามความหมายที่เกี่ยวข้อง

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 นิยามความหมายที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษานิยามที่ใช้ในการวิจัยดังต่อไปนี้

- นิยามของสุขภาพและระบบสุขภาพ
- ความหมายของเอดส์และผลกระทบของโรคเอดส์ต่อผู้ติดเชื้อ

นิยามของสุขภาพและระบบสุขภาพ

นิยาม คำว่า “สุขภาพ” ได้มีผู้ที่ให้คำจำกัดความในเรื่องของสุขภาพอย่างมากมาย ดังนี้

ศาสตราจารย์นายแพทย์ อารี วัลยะเสวี กล่าวว่า “สุขภาพ” มิได้หมายถึง การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บแต่เพียงอย่างเดียว เพราะปัจจัยที่เป็นตัวที่กำหนด สุขภาพ จะมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางถึงปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของประชาชนด้วยการส่งเสริมและให้ความสำคัญกับสุขภาพ จะเป็นกระบวนการเพิ่มศักยภาพให้เราสามารถควบคุมปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพและทำให้บุคคลมีสุขภาพดีขึ้น

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (2544) ได้ระบุว่า ที่จริงแล้ว สุขภาพ มีความหมายกว้างมาก คือ หมายถึง สุขภาวะทั้งทางกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ คือ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่พอเพียง จิตใจเบิกบาน สิ่งแวดล้อมดี สังคมเป็นปกติสุข

องค์การอนามัยโลก (WHO, 1996 อ้างถึงในเปรมฤดี เจริญพร, 2542) ได้ให้คำจำกัดความของ สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะ (well being) ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางใจ และทางสังคม อันเป็นเรื่อง กว้างขวางและครอบคลุม มิใช่แต่เพียงเรื่องโรค ยา และโรงพยาบาลเท่านั้น แต่ในยุคปัจจุบัน

ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสุขภาพได้เพิ่มเติมความหมายว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะหรือภาวะที่เป็นสุขทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและวิญญาณ

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2543) กล่าวว่า สุขภาพ เป็นเรื่องของวิถีชีวิต ทั้งหมด ที่ต้องคิดเป็นองค์รวม โดยสามารถแบ่งสุขภาวะหรือภาวะที่เป็นสุขออกเป็นมิติต่างๆที่มีความเกี่ยวพันได้ 4 มิติด้านกันคือ

1. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย หมายถึง ร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีกำลัง ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียง และมีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ คำว่า กาย ในที่นี้หมายถึงทางกายภาพด้วย
2. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต หมายถึง จิตใจที่มีสุข มีปัญญา รวมถึงลดการเห็นแก่ตัว เพราะตราบใดที่ยังมีความเห็นแก่ตัว ก็จะมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตไม่ได้
3. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง สังคมที่มีความยุติธรรม มีความเสมอภาค มีระบบบริการที่ดีและระบบบริการเป็นกิจการทางสังคม
4. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดี เช่น การเสียสละ การมีเมตตา

สุขภาวะทั้ง 4 มิติ นั้นมีความเชื่อมโยงกันและทำให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องขยายพรมแดนของการสร้างเสริมสุขภาพและการคุ้มครองสุขภาพไปสู่การพัฒนาและการวางแผนในภาคอื่น ๆ ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบร่วมกันในการสร้างเสริมและการคุ้มครองสุขภาพอย่างกว้างขวาง ส่วนสุขภาวะทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน ที่ทำงาน ในเมือง ในสังคม ในโลก (ประเวศ วะสี, 2543)

นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลสถานะสุขภาพภายใต้การพิจารณามิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมดของประชากรแต่ละกลุ่มที่ได้รับผลกระทบนั้น ดังแสดงไว้เป็นตัวอย่าง

ตารางที่ 5 แสดงกรอบแนวคิดในการประเมินสถานะทางสุขภาพในมิติต่าง ๆ

มิติทางสุขภาพ	ดัชนีเชิงสูญเสีย(ลบ)	ดัชนีเชิงสร้างเสริม(บวก)
มิติทางกาย	อัตราการป่วย ตาย พิการ พฤติกรรมที่ทำลายสุขภาพ	อายุขัยเฉลี่ย สมรรถภาพร่างกาย พฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพ
มิติทางจิตใจ	อัตราความทุกข์ของปัญญาอ่อน โรค จิต การฆ่าตัวตาย	เชาว์ปัญญา การควบคุมอารมณ์ ความมั่นคงในตัวเอง
มิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม	อัตราความทุกข์ของการใช้ความ รุนแรง ปัญหาอาชญากรรม และ การตายอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม และการประกอบอาชีพ	การปรับแก้ปัญหาข้อขัดแย้งใน สังคมและชุมชน การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม นโยบายสาธารณะที่ เอื้อต่อสุขภาพ
มิติทางจิตวิญญาณ	จำนวน กลุ่ม ผู้ด้อย โอกาส อัตราส่วนประชากรยากจน ความ ไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ ความขัดแย้งในสังคม	ความเท่าเทียมกันของมนุษยชาติ (Equity) ความต้องการที่พอเพียง สันติภาพ ความสมานฉันท์

ที่มา : วิพุธ พูลเจริญ, 2544

ระบบสุขภาพ หมายถึงระบบครอบคลุมองค์ประกอบที่ทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี การจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะต่อการดำรงชีวิต ทั้งระดับบุคคลระดับครอบครัว สังคม หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และระดับโลก การสร้างระบบที่ส่งเสริมวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี และการจัดระบบบริการสุขภาพที่เหมาะสม

ศาสตราจารย์นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลาอธิบายนถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในทุก ๆ ด้านระบบสุขภาพก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย วิสัยทัศน์ใหม่ในการมองอนาคตและศักยภาพในการปรับเปลี่ยนเพื่อรับมือด้วยสติปัญญา เป็นส่วนที่สำคัญในการกำหนดทิศทางที่พึงประสงค์และสร้างผลลัพธ์ที่ดีที่สุด มุมมองใหม่ของแนวโน้มระบบสุขภาพ ประกอบด้วย 6 แนวโน้มได้แก่

- สุขภาพในฐานะสิทธิมนุษยชน
- แนวโน้มคุณภาพ
- การใช้ความรู้เป็นฐาน
- ความกว้างขวางของกรอบนิยามสุขภาพ
- ระบบการเงินเพื่อสุขภาพอุตสาหกรรมสุขภาพและธุรกิจสุขภาพ

องค์การอนามัยโลกมีมติประกาศที่เมืองอัลมา อตาเมื่อปี 2521 ว่าระบบบริการสาธารณสุขที่ดีต้องจัดบริการให้เพียงพอ ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมไม่เป็นอุปสรรค มีลักษณะบูรณาการ ผสมผสาน เบ็ดเสร็จ ต่อเนื่อง และมีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

โดยสรุปคือ ระบบบริการสุขภาพที่ดี ต้องจัดบริการให้ประชาชนแต่ละคนสามารถเข้าถึงได้ โดยเป็นบริการที่มีคุณภาพ มีลักษณะบูรณาการ ผสมผสาน ต่อเนื่อง ส่วนระบบที่ให้บริการต้องมีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรม และให้เสรีภาพในการเลือก

ความหมายของเอดส์และผลกระทบของโรคเอดส์ต่อผู้ติดเชื้อ

เอดส์ (AIDS) ย่อมาจากคำเต็มว่า "Acquire Immune Deficiency Syndrome" หมายถึง กลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากภูมิคุ้มกันของร่างกายเสื่อม หรือบกพร่อง ซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัส HIV (Human Immunodeficiency Virus) เมื่อเข้าสู่ร่างกายของคนแล้ว จะไปทำลายเซลล์เม็ดเลือดขาวที่ทำหน้าที่ป้องกันเชื้อโรค ทำให้ภูมิคุ้มกันของคนนั้นเสื่อมลง ทำให้ร่างกายอ่อนแอ เกิดการติดเชื้อฉวยโอกาส หรือเป็นโรคมะเร็งบางชนิดได้ง่าย (กระทรวงสาธารณสุข, 2531)

ผลกระทบของโรคเอดส์ต่อผู้ติดเชื้อ

เอดส์เป็นโรคติดต่อร้ายแรง คุณภาพชีวิตไม่มีทางรักษา และถูกประณามจากสังคม อันส่งผลให้ผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานกับความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม และจิตวิญญาณ ดังนี้

ด้านร่างกาย

โรคเอดส์ทำให้ภูมิคุ้มกันของร่างกายลดลง ร่างกายอ่อนแอ ส่งผลให้เกิดเชื้อฉวยโอกาสต่างๆ ได้ง่าย ซึ่งเมื่อเข้าสู่ระยะติดเชื้อที่มีอาการและระยะเป็นเอดส์ จะมีอาการต่างๆ ที่เกี่ยวกับภาวะภูมิคุ้มกันเสื่อม เช่น ไข้ อ่อนเพลีย บริเวณเยื่อเมือกเป็นเชื้อรา รับประทานอาหารได้น้อย ผอมแห้ง ผิดรูปร่างไปจากเดิม มีผื่นหรือแผลพุพองตามผิวหนัง ต่อม้ำเหลืองโต ปรากฏอาการมะเร็งของผิวหนังทั่วร่างกาย เหนื่อยหอบ มีอาการทางสมอง ชัก เป็นต้น ทำให้ผู้ติดเชื้อได้รับความเจ็บปวดทรมานจากอาการของโรคอย่างมาก สภาพร่างกายทรุดโทรม (กองระบาดวิทยา, 2542)

ด้านจิตใจและสังคม

การป่วยเป็นเอดส์ หมายถึง ภาวะสิ้นหวัง ภาวะไม่มีใครให้ความช่วยเหลือ ภาวะที่หมดคุณค่า หมดความสำคัญ และผู้ติดเชื้อเอดส์มีความทุกข์จากความหวาดกลัวที่มีต่อโรคและอาการที่จะเกิดขึ้น หวาดกลัวต่อการเกิดถูกรังเกียจจากสังคม กลัวการแพร่เชื้อไปยังบุคคลใกล้ชิด เนื่องจากธรรมชาติของโรคที่สามารถติดต่อไปสู่ผู้อื่นได้ และมีความรู้สึกขาดความมั่นคงในชีวิต และการรับรู้การติดเชื้อเอดส์ ส่งผลต่อความรู้สึกทางจิตใจมากมายหลายลักษณะ เช่น มีความตกใจ เสียใจ ร้องไห้ทำอะไรไม่ถูก ทำไม่จริงจังร้ายอย่างนี้ ท้อแท้ เป็นต้น สถานภาพและบทบาทจะเปลี่ยนไปเมื่อรู้ว่าติดเชื้อเอดส์รวมทั้งเศรษฐกิจที่ด้อยลงมา สูญเสียความฝันบทบาทในอนาคต ถูกแยกให้อยู่คนเดียว ถูกรังเกียจจากสมาชิกและญาติในครอบครัว ชีวิตประจำวันที่ต้องเผชิญต่อโรคเอดส์ไม่สามารถบรรยายเป็นถ้อยคำได้ ความกลัว ตระหนก หมดหวัง เสียขวัญ คำต่าง ๆ เหล่านี้รวมกันยังไม่อาจบรรยายเป็นความรู้สึกที่แท้จริงได้

ด้านจิตวิญญาณ

ผลกระทบที่ผู้ป่วยได้รับการป่วยเป็นเอดส์สร้างความทุกข์ทรมานให้แก่ผู้ป่วยอย่างมาก ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกสูญเสียคุณค่าในตนเอง รู้สึกท้อแท้ รู้สึกบาปในจิตใจ การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเจ็บปวด ไม่สามารถค้นหาความหมายหรือเป้าหมายของชีวิต

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาผู้วิจัยได้นำแนวความคิดและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการศึกษามาปรับใช้ โดยมีแนวคิดที่ใช้ในการพิจารณาดังต่อไปนี้

- ทฤษฎีกระบวนการสร้างความทันสมัย
- แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์
- แนวคิดสังคมแห่งความเสี่ยง
- แนวคิดวิทยาศาสตร์ในทางสังคมวิทยา
- แนวคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา
- แนวคิดทฤษฎีนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
- แนวคิดเรื่องสิทธิของผู้ป่วยเอดส์

ทฤษฎีกระบวนการสร้างความทันสมัย

กระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernisation) เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศตะวันตก ด้วย 2 ขบวนการ คือ commercialization และ industrialization ซึ่งผลที่ตามมาต่อระบบสังคม จากขบวนการทั้งสอง คือ การเติบโตของอุตสาหกรรม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการแข่งขันเชิง กลไกตลาด และความเชื่อในเรื่องที่ว่าวิทยาศาสตร์ เป็น Antidote (ยาแก้พิษ) ต่อโรคชะตาที่ ควบคุมเรา ดังนั้นระบบสังคมในสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงได้ ยืดหยุ่นได้ กรอบคิดทางสังคม ต้อง ประกอบด้วยความชำนาญและความรู้ซึ่งจัดเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการสร้างความทันสมัย (David, 1987)

กระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernisation) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลัง เกิดขึ้น ในสังคมกำลังพัฒนามากยิ่งขึ้น ในโลกที่กำลังพัฒนากระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เรามองเห็นได้สังเกตได้ คือ ในแง่วัตถุ แต่ความจริงแล้วความทันสมัยเกี่ยวข้องกับ สิ่งต่าง ๆ หลายชนิด คือ ประชากร ประเทศ ระบบการปกครอง ภาวะเศรษฐกิจ ความเป็นเมือง สถาบันต่าง ๆ (สุวรรณณี พลัฒพลาทอง, 2522) เมื่อสังคมกำลังพัฒนารับเอาวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุ และวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่เทคโนโลยีด้าน ต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตร สื่อสาร การแพทย์ การศึกษาและด้านอื่น ๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ของสังคมตะวันตก เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ โลกทัศน์ เมื่อนำมาใช้แล้วมักทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในสังคมกำลังพัฒนาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักไม่ราบรื่นมักเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลายอย่างและหลายระดับ ทำให้มีผลกระทบต่อสถาบันสังคมทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมี ผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา

เอกสารวิชาการต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำว่า "กระบวนการสร้างความทันสมัย" (modernisation) มีคำจำกัดของคำนี้มากมายแตกต่างกันออกไป Weiner (1966) ได้ชี้ให้เห็นว่า นักเศรษฐศาสตร์มีมุมมองในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ในความหมาย ของความสามารถของบุคคลที่นำเอาเทคนิควิทยาการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการควบคุมการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามากที่สุด นักสังคมวิทยาจะมองไป ในแง่กระบวนการของความมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันระหว่างสังคมดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ และ จะพยายามหาโครงสร้างใหม่เพื่อที่จะหาการหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่ถูกควบคุมโดยโครงสร้างนั้น รวมไปถึงการพยายามมองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไม่ว่าจะเป็นอาชีพใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น การ พัฒนาทางด้านการศึกษาที่ซับซ้อนขึ้น รวมไปถึงการเกิดขึ้นของชุมชนใหม่ ๆ นักสังคมวิทยาจะ

ศึกษาถึงกระบวนการของความทันสมัยในแง่ของจิตใจและพฤติกรรม อย่างเช่น การเพิ่มขึ้นของความตึงเครียด การป่วยทางจิต การใช้ความรุนแรง การอย่าร้าง รวมไปถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Weiner, 1966)

ส่วนนักรัฐศาสตร์ ก็จะมองไปในด้านปัญหาการปกครองประเทศการจัดรูปแบบการปกครองของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ นอกจากนี้ Weiner ยังมองว่าความทันสมัยเป็นการแสดงออกถึงลักษณะความเป็นปัจเจกและมองว่าสังคมสมัยใหม่นั้นจะเป็นสังคมที่แสดงถึงการเติบโตของความรู้ใหม่ๆ การเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติมากขึ้น ก็เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น ก็เพื่อเป็นการเสนอความคิดใหม่ ๆ สำหรับมนุษย์ที่จะสร้าง อุตสาหกรรมสมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่ รวมไปถึงระบบราชการสมัยใหม่ด้วย

นอกจากนั้น Black ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ได้มองกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะสมัยใหม่ในแง่ของประวัติศาสตร์ของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปของสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อปรับตัวให้เข้ากับหน้าที่ ประโยชน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันจะมีผลสะท้อนไปถึงตัวบุคคลในด้านการเพิ่มพูนความรู้ การยอมรับการคุมสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลมาจากการปฏิวัติทางประวัติศาสตร์ (สุริยา วีรวงศ์, 2517)

Giddens (2001) กล่าวในสิ่งที่ล้วนเป็นประเด็นที่มีลักษณะสากล เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีคิดในการมองความเปลี่ยนแปลงสังคม รวมทั้งเป็นประเด็นซึ่งเกี่ยวพันกับปัญหาว่า เราจะผลักดันสังคมในอนาคตไปสู่ทิศทางใด การต้องเดินหน้าไปสู่การสร้างความทันสมัย (modernisation) ต่อไป ต้องยอมรับในระบบคุณค่าแบบ "ค่านิ่งถึงโลก" (Cosmopolitan Values) และมีปรัชญาแบบอนุรักษสภาพแวดล้อม พุดอีกอย่างก็คือไม่ใช่เดินไปสู่การสร้างความทันสมัยอย่างเป็นทางการ แต่ให้เดินหน้าโดยมีสำนึกต่อปัญหาและข้อจำกัดต่างๆ ของกระบวนการสร้างความทันสมัยเอง.

Giddens โยงกระบวนการโลกาภิวัตน์กับการสร้างความทันสมัยเข้าด้วยกัน เขาเห็นว่าสังคมทันสมัย คือ สังคมยุโรปหลังยุคพิวดัลลิซึมหรือสังคมใด ๆ ที่มีลักษณะเหมือนสังคมดังกล่าว เห็นว่าภาวะทันสมัยจะมีลักษณะของความเป็นสถาบันอยู่ 4 ประการ โดยสองประการแรก จะเป็นเรื่องพื้นฐานทางเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไป อย่างแรกคือ ความสัมพันธ์ในระบบทุนนิยมระหว่างเจ้าของทุนและผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของซึ่งขายแรงงานเพื่อแลกกับค่าจ้าง อย่างที่สอง คือ การแข่งขัน

ขององค์กรทางธุรกิจ (Enterprises) ในตลาดเพื่อหาทุน แรงงาน วัตถุดิบและองค์ประกอบ และสินค้า อย่างที่สาม คือ ความพยายามในการใช้เครื่องจักรกลให้มากยิ่งขึ้น อย่างที่สี่ คือ การร่วมมือประสานงานกันในกระบวนการผลิตสินค้าของกลุ่มบุคคลในการแสวงหาเพื่อสะสมทรัพยากรทางวัตถุเห็นว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นตัวกำหนดสังคมสมัยใหม่ทั้งหมด แต่ความเป็นรัฐชาติ (Nation state) ได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดสังคมด้วย (Giddens, A, 2001)

อย่างไรก็ตามความทันสมัย ในแต่ละมุมมองต่างล้วนมีลักษณะที่ร่วมกันอยู่ ซึ่งอาจสรุปเป็นใจความสำคัญได้ว่า "ความทันสมัย" หมายถึง ภาวะสิ่งต่างๆ ในปัจจุบันซึ่งเปรียบเทียบกับภาวะของสิ่งเหล่านั้นในอดีตแล้วเกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งความแตกต่างนี้เกิดจากการที่ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติใหม่เกิดขึ้นในสังคมหรือมีการค้นพบสิ่งประดิษฐ์หรือวิทยาการใหม่ๆ ขึ้น แล้วเป็นที่ยอมรับในสังคมมากกว่าแนวคิดหรือสิ่งที่มีอยู่เดิมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแทนที่กัน จนกระทั่งแนวคิดหรือสิ่งเดิมๆ นั้นถูกมองว่าล้าหลัง และไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป"

การที่ประเทศจะพัฒนาได้นั้นต้องประกอบด้วย "ความทันสมัย" ในด้านต่างๆ ดังนี้
"ความทันสมัย" ทางด้านเศรษฐกิจ มีลักษณะดังนี้

- มีการผลิตแบบอุตสาหกรรม ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่และเทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิต
- เป็นการผลิตเพื่อการค้า คือมีเป้าหมายเพื่อหวังผลกำไรสูงสุด (Maximum profit)
- การแข่งขันเป็นไปอย่างเสรี โดยรัฐเข้าไปแทรกแซงให้น้อยที่สุด มีการค้าระหว่างประเทศ มีการไหลของเงินทุนและปัจจัยการผลิตอย่างเสรี ไม่มีการกีดกันทางการค้า
- มีการแบ่งแยกงานตามความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization)
- มีการดึงแรงงานส่วนเกินจากภาคชนบทเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม
- มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง

"ความทันสมัย" ทางการเมือง มีลักษณะดังนี้

- เน้นเรื่องสิทธิ ความเสมอภาคของประชาชน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง
- มีการแบ่งแยกอำนาจบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติออกจากกันอย่างชัดเจน
- มีการเลือกตั้งผู้บริหารประเทศเข้าออกตามวาระแห่งรัฐธรรมนูญ
- รัฐบาลมีเสถียรภาพ ไม่มีการปฏิวัติ รัฐประหาร ยึดอำนาจกันเกิดขึ้น

“ความทันสมัย” ทางสังคม มีลักษณะดังนี้

- มีระบบความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมที่พร้อมเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ ทำงานกันเป็นระบบ เน้นการวางแผน และให้ความสำคัญกับเวลา
- เน้นระบบคุณธรรมมากกว่าอุปถัมภ์ เปิดโอกาสให้มีการเลื่อนขั้นทางสังคมได้อย่างสะดวก และเท่าเทียมกัน เพื่อลดช่องว่างทางสังคม
- ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการศึกษา อ่านออกเขียนได้ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว มีการคมนาคม สาธารณสุข และระบบสวัสดิการที่ดี
- สตรีและบุรุษมีฐานะเท่าเทียมกัน เป็นต้น

โดยสรุปแล้วเมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้น ย่อมมีสิ่งๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือเรื่องอุตสาหกรรม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดขึ้นด้วยกระบวนการสร้างความทันสมัย (modernisation) อันประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งหมายถึงการยอมรับวิธีการผลิตใหม่ ๆ การปรับปรุงวิธีการผลิต และการกระจายผลผลิตไปยังส่วนต่าง ๆ ของสังคม เพื่อเป็นการพัฒนารายได้ต่อหัวให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้บุคคลยอมรับคุณค่าของความมั่งคั่งและการมีมาตรฐานในการครองชีพสูงขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งในพฤติกรรมของเขา แต่ในบริบทระหว่างประเทศที่แตกต่างไปมาก ปรากฏว่าประเทศกำลังพัฒนา พบกับอุปสรรคมากมาย ที่ประเทศพัฒนาแล้วไม่เคยเผชิญมาก่อน เช่น ความกดดันจากปัญหาประชากรที่มีระดับสูงกว่าและอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย ปัญหาที่เกิดจากการถูกทำลายทรัพยากรของประเทศจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตก และปัญหาการเข้าสู่ตลาดโลกที่ซับซ้อนไป อุปสรรคต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นผลทำให้เกิดการมองความทันสมัยของโลกในแง่มุมใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

การพิจารณาเชิงสังคมวิทยาต่อเรื่องโลกาภิวัตน์ในการวิจัยครั้งนี้ จะอ้างอิงบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนผ่านทางสุขภาพ ด้วยอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ของประเทศ อีกทั้งแรงกดดันจากการที่ประเทศเข้าสู่การแข่งขันทางการค้าในระดับสากลผลกระทบบจากการเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็วของสิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง รวมไปถึงด้วยน้ำมือมนุษย์ รวมไปถึงกระแสทุนนิยมที่กำลังครอบงำการ

ดำเนินชีวิต อันเป็นเหตุให้ภาวะของสุขภาพแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจในการวิจัยครั้งนี้ คือ

- นิยามของคำว่า “โลกาภิวัตน์” ในหลายมุมมอง
- การทำความเข้าใจเรื่องโลกาภิวัตน์
- โลกาภิวัตน์กับทรัพย์สินทางปัญญา
- โลกาภิวัตน์และสุขภาพ

นิยามของคำว่า “โลกาภิวัตน์” ในหลายมุมมอง

คำว่า “โลกาภิวัตน์” หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก (ของข่าวสาร) การที่ประชาคมโลก ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวางสืบเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ (จันฉิม เจริญ, 2545) ดังนั้นยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) ที่ไร้พรมแดน (Borderless World) อันเป็นยุคที่มีการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านเทคโนโลยีสื่อสารและคมนาคม ทำให้ประเทศต่างๆ ได้เข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น กระแสโลกทั้งในรูปของทุนและข้อมูล รวมทั้งค่านิยมบางประการ เช่น สิทธิมนุษยชน และสิ่งแวดล้อม ได้ขยายตัวครอบคลุมไปทั่วโลก (จุลชีพ ชินวรรณ, 2542)

โลกาภิวัตน์ เป็นการวิวัฒน์ของระบบโลก ระบบโลกนี้ประกอบด้วยมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งมิติของวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนตัวของทุนระดับโลก ก็คือ หัวใจที่ทำให้ระบบนี้ก่อตัวขึ้น ดังนั้นวิถีหรือแบบการสะสมทุนแบบต่าง ๆ จึงกลายเป็นหัวใจของการพัฒนาระบบโลก ส่วนขบวนการโลกาภิวัตน์ คือ ขบวนการพัฒนาในระดับโลกหรือการเกิดขึ้นและพัฒนาของระบบโลก การเป็นระบบโลกที่ไร้พรมแดนนั้นไม่ใช่เพิ่งเกิดขึ้นได้เกิดขึ้นมานานนับศตวรรษแล้ว (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2537)

Susan Strange (Baylis and Smith 1997) ให้คำอธิบายโลกาภิวัตน์ไว้ว่า

1. คือ การมีสินค้าในตลาดโลกซึ่งร่วมกันผลิตโดยบุคคลจากหลายประเทศ
2. คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งเกิดจากการผลิตและการค้าและการบริการในระดับข้ามชาติในอัตราที่ขยายตัวมากกว่าเดิมมาก เพราะมีหลายชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลให้เกิดทั้งกำไรและขาดทุนในวงเงินที่สูงมาก

3. โลกาภิวัตน์ คือ การปรับเปลี่ยนความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ รสนิยม ให้เข้ามารวมกันในระดับโลก (global hemogenisation)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการชาวอเมริกัน Kanter และ Pittinsky (ธีระ นุชเปี่ยม, 1988) ได้ระบุว่า กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับโลกาภิวัตน์ มีอยู่ 4 ลักษณะ คือ

1. มีความคล่องตัวในการเคลื่อนย้าย (Mobility)
2. การเกิดขึ้นพร้อมกันหรือมีอยู่ในขณะเดียวกัน (Simultaneity)
3. การมีช่องทางให้เลือกในการดำเนินงานได้มากกว่าช่องทางปกติ (By Pass)
4. มีความหลากหลายที่เกิดจากการกระจายการดำเนินงาน (Pluralism)

ธีรยุทธ บุญมี (2538) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการซึ่งโลกกำลังเปลี่ยนยุคสมัยจาก

1. เศรษฐกิจอุตสาหกรรมมาเป็นเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม และเป็นระบบเดียวทั่วโลก
2. สังคมสมัยใหม่ (modernity) มาเป็นสังคมหลังสมัยใหม่ (post modernity) ระบบคิดหรืออุดมการณ์ของผู้คนกำลังปฏิวัติตนเอง จากระบบคิดแบบสมัยใหม่ (modernism) มาเป็นระบบคิดหลังสมัยใหม่ (post modernism)
3. เทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่เน้นเครื่องจักรขนาดใหญ่มาเป็นเทคโนโลยีดิจิทัลคอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ เป็นผลให้เกิดการปฏิวัติการสื่อสารขนาดใหญ่ ที่สามารถเชื่อมโยงโลกทั้งโลกเข้าด้วยกันจนเหมือนเป็นหมู่บ้านเล็ก (global village)
4. และระบบการเมืองปรับตัวจากระบบที่ครอบงำด้วยความคิดแบบรัฐชาติ (nation state) มาเป็นระบบที่พรมแดนทางการเมืองของชาติลดความสำคัญลง แต่พรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หรือกลุ่มย่อยทวีความสำคัญขึ้น

โลกาภิวัตน์ในมุมมองของนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง คือ Anthony Giddens มองว่าเป็นเรื่องของความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกันในระดับโลก (Global) ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหม่ที่เดียวในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันนี้ได้ก่อตัวขึ้นมาในอัตราที่รวดเร็ว อันเป็นผลของความก้าวหน้าอย่างมากมาในด้านคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศ และการขนส่ง นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ปฏิวัติรูปแบบเดิมที่เราเคยยึดถือ เรากำลังสัมผัสกับการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ไร้น้ำหนัก (weightness industries) ซึ่งคือ การประมวลข่าวสาร การโทรคมนาคม

การค้นพบสิ่งใหม่ๆ บอกถึงการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ของประวัติศาสตร์ (Anthony Giddens อ้างถึงในพิชณ สุทธรรักษ์, 2544)

Anthony Giddens ชี้ให้เราเห็นว่า globalisation ไม่ใช่สิ่งที่ยืนอยู่นอกตัวเรา (out there) แต่มันเป็นปรากฏการณ์ข้างในด้วย (in here) (Giddens, 2002) ความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้านในความเป็นโลกาภิวัตน์เช่นเรื่อง ระบบการเงินโลก มันไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดจากแรงธรรมชาติ แต่มันถูกสร้างโดยเทคโนโลยี และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเหมือนกับเรื่องที่ว่ารัฐบาลปล่อยให้เกิดความเสรีทางการค้าและเลิกควบคุมเศรษฐกิจโดยรัฐ โลกาภิวัตน์ยังสร้างระบบเศรษฐกิจแบบใหม่และเขตวัฒนธรรมใหม่ทั้งในและข้ามชาติ

Giddens เห็นว่า ภาวะโลกาภิวัตน์ได้กำหนดทิศทางของ การสร้างความทันสมัยใน 4 ด้าน ได้แก่

ประการแรก ทุนนิยม เศรษฐกิจโลกมีการจัดระบบแบบทุนนิยม และถูกกำหนดโดยบริษัทข้ามชาติซึ่งเป็นอิสระจากระบบการเมือง บริษัทข้ามชาติเหล่านี้สามารถอยู่เหนือการควบคุมทางด้านเศรษฐกิจจากการจัดการทางการเมือง บริษัทต่าง ๆ เหล่านี้สร้างเครือข่ายโลกาภิวัตน์และระบบของการแลกเปลี่ยนทำให้โลกมีตลาดเดียว เกิดตลาดสำหรับสินค้าแรงงานและมีทุนเพิ่มขึ้นอย่างมาก เศรษฐกิจแบบสังคมนิยมได้ล่มสลายไปในรัสเซียและยุโรปตะวันออกและในจีนก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นทุนนิยมดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องพูดถึงมันอีกต่อไป

ประการที่ 2 การควบคุมดูแลพลเมือง (Surveillance) ได้เข้าไปอยู่ในระบบของระบอบการปกครองระหว่างชาติได้จำกัดอำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐและทำให้การรวมตัวกันของอาณานิคมเก่าเข้าสู่ระบบรัฐชาติ

ประการที่ 3 ระเบียบทางการทหาร เป็นความร่วมมือกันหรือพันธมิตร แนวโน้มซึ่งแบ่งโลกเป็นสองขั้วอันเป็นระบบของกลุ่มพันธมิตรมหาอำนาจ

ประการสุดท้าย ลัทธิอุตสาหกรรม โลกาภิวัตน์สัมพันธ์กับการรวมอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเข้ากับการแบ่งแรงงานระหว่างชาติซึ่งมีการค้าเพิ่มขึ้นในด้านของสินค้าประเภท วัตถุดิบ ชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ และตัวผลิตภัณฑ์ ระหว่างชาติที่มีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์แล้วและชาติที่ยังพัฒนาอุตสาหกรรมไม่เต็มที่ การพัฒนาได้รวมการแพร่กระจายของ

เครื่องจักร เทคโนโลยีทางอุตสาหกรรม และองค์การเข้าไว้ด้วยกัน กระบวนการอุตสาหกรรมของโลกได้ทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจของตะวันตกถดถอยลง

กระแสพลังเศรษฐกิจข้ามชาติเป็นทั้งเครื่องบ่งบอกและปัจจัยที่ก่อให้เกิดเครือข่ายติดต่อสัมพันธ์และความเชื่อมโยงผูกพันขึ้นในระดับที่เราเรียกว่า โลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามแม้ว่ามิติทางเศรษฐกิจจะเห็นได้เด่นชัดที่สุดแต่ไม่ใช่กระแสหลักเพียงกระแสเดียวที่สำคัญที่สุด มิติด้านวัฒนธรรมก็เป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกัน ดังนั้นกระแสโลกาภิวัตน์ไม่สามารถมองได้ในแง่ของวัฒนธรรมทะลักเข้ามาสู่ท้องถิ่นและท้องถิ่นเป็นผู้รับเอากระแสโลกาภิวัตน์เพียงอย่างเดียว แต่ต้องทำความเข้าใจลักษณะของกระบวนการโลกาภิวัตน์ด้วยวิธีการมองแบบอื่นด้วย

นักสังคมวิทยาใช้คำว่า "โลกาภิวัตน์" (Globalisation) เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการซึ่งกำลังเพิ่มขยายความเข้มข้นให้กับความสัมพันธ์ทางสังคมและการพึ่งพาอาศัยกันที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั่วโลก กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง (Social Phenomenon) ที่มีนัยสำคัญอย่างมากมาย โลกาภิวัตน์ไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงแค่การพัฒนาของเครือข่ายที่เกิดขึ้นทั่วโลก ซึ่งหมายถึงระบบสังคมและเศรษฐกิจที่มีใช่เป็นเรื่องเฉพาะของปัจเจกบุคคลอีกต่อไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ในระดับท้องถิ่นและชุมชนได้เช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของพวกเขาทุกคน (เชษฐา พวงหัตถ์, 2546)

ฮัตตัน กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ คือ การเปิดพื้นที่หรือตลาดโลกให้กว้างขึ้น เพื่อสนองประโยชน์และความต้องการของสหรัฐอเมริกา ส่วนวันทนา ชีวะ มองว่า โลกาภิวัตน์กำลังทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างหนัก ตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศเดียวมีส่วนในการผลิตสิ่งปฏิกูลที่อันตรายต่อมนุษย์ ตัวอย่างเช่น สารปรอท สารไซยาไนด์ กรดอาร์เซนิก ถึง 275 ล้านตันต่อปี (พิชญ์ สุนทรารักษ์, 2544)

การทำความเข้าใจเรื่องโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นแนวโน้มในโลกปัจจุบัน ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและการบูรณาการตลาดไว้ด้วยกัน โดยภาพรวมส่วนมากจะเข้าใจโลกาภิวัตน์ หมายถึงกระบวนการของความไร้พรมแดน โดยแกนของความสัมพันธ์นั้น คือ โลกาภิวัตน์ของเศรษฐกิจ ที่เป็นการลงทุนระหว่างประเทศ การผ่อนปรนทางการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ และองค์ประกอบรอบๆ แกน ก็คือ ความสำคัญของเทคโนโลยี โดยอาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านี้ถูกชี้นำโดยประเทศมหาอำนาจและ

ประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร (McMichael, 2000) ผลที่เกิดขึ้นเช่นนี้ไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่เป็นการขับเคลื่อนจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจและการเมือง ที่สามารถลดอุปสรรคในการติดต่อกันข้ามพรมแดนของชาติ กระบวนการนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ศตวรรษ 1990 อันเป็นผลจากแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ๆ คือ การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (Economic Liberalisation) การเปิดเสรีทางการเมือง (Political Liberalisation) และเทคโนโลยีด้านการสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร (New information and Communication Technology) (Fukuda, 2003)

การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (Economic Liberalisation)

ข้อตกลงมาร์กาเรช (Marrakech agreement) ที่เป็นผลของ (การประชุม GATT) รอบอุรุกวัยในปี 1994 นับเป็นก้าวที่สำคัญในการบูรณาการตลาดโลก เพราะไม่เพียงแต่ลดอุปสรรคทางการค้าเท่านั้น แต่ยังเป็นการนำเสนอข้อตกลงพหุภาคี (multilateral agreement) แทนข้อตกลงแบบทวิภาคี (bilateral agreement) อีกทั้งยังมีการกำหนดกฎเกณฑ์ทางการค้าที่ครอบคลุมไปถึงทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) และการบริการ รวมทั้งนำไปสู่ข้อตกลงเชิงสถาบันในการผลักดันข้อตกลงขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization) ซึ่งการจัดการเหล่านี้เน้นผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของชาติมากกว่าเป็นเพียงข้อตกลงทางการค้าที่เป็นมาในอดีต นอกจากนี้ WTO แล้วยังมีองค์กรที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ คือ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (World Bank) และบริษัทข้ามชาติ (TNCs) ซึ่งองค์กรต่างๆ เหล่านี้เป็นกลจักรที่สำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ในระบบทุนนิยมโลก โดยการมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความคล่องตัวทางเศรษฐกิจ

การเปิดเสรีทางการค้าเป็นส่วนหนึ่งของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ และหลายคนก็มองว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจและการหลุดพ้นจากความยากจน ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจที่ควบคู่ไปกับการลดบทบาทของภาครัฐโดยเฉพาะในด้านการผลิตและบริการและจากการสนับสนุนของ IMF และ World Bank ทำให้ประเทศกำลังพัฒนารับหลักการเปิดตลาดการค้าแทนนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นกลจักรตัวหลักอย่าง WTO จึงมีหน้าที่ในการยกเลิกกฎระเบียบทางการค้า และจำกัดอุปสรรคที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก การค้าเสรีข้ามพรมแดนถูกมองว่าเป็นข้อเสนอที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (win - win proposition) ไม่ว่าจะประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศ

กำลังพัฒนา ขณะที่ประเทศที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างสูงสามารถส่งออกผลิตภัณฑ์ไปยังตลาดโลก ก็เป็นที่เชื่อกันว่าประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในตลาดโลกเช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มความคาดหวังว่าจะสามารถยกระดับบูรณาการไปสู่เศรษฐกิจโลกได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นการเปิดตลาดและโอกาสด้านการทำงานสำหรับประชาชนมากขึ้น แต่ก็เป็น การสร้างภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในตลาดโลกและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ ความไม่มั่นคงในการทำงาน จึงมีข้อโต้แย้งมากมายว่าสิ่งแวดล้อมใหม่ของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจจำกัดทางเลือกทางนโยบายของรัฐในเรื่องความมั่นคงทางสังคม ซึ่งหมายถึงระบบรองรับความปลอดภัยทางสังคม สิทธิประโยชน์เพื่อชดเชยการว่างงาน การฝึกอบรม การศึกษาและบริการทางการแพทย์

การเปิดเสรีทางการเมือง (Political Liberalisation)

กำแพงเบอร์ลินที่ทลายลงในปี 1989 เหมือนกับเป็นสัญลักษณ์ที่ลดอุปสรรคของกระแสแนวคิดและการเคลื่อนไหวของผู้คนมหาศาลในยุโรปและอีกหลายล้านคนในประเทศจีนและเวียดนามที่เปิดรับการติดต่อและการสื่อสารจากโลกภายนอกผนวกกับกระบวนการเปิดเสรีทางการเมืองในลาตินอเมริกาและแอฟริกาที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่เหตุการณ์เหล่านั้น 81 ประเทศก้าวสู่ความเป็นประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ก็มีการยกเลิกข้อห้ามและกรอบบังคับทางการเมือง องค์การประชาสังคม (civil society organization) ได้เบ่งบานขึ้นทั้งในและระหว่างประเทศ รวมทั้งสื่ออิสระมีจำนวนเพิ่มขึ้นและแพร่หลายในวงกว้าง

ในปี 2000 มีองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (NGOs) ที่จดทะเบียนถึง 37,000 องค์กรหรือเพิ่มขึ้น 5 เท่าจากปี 1990 โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นมากที่สุดในยุโรปตะวันออกและเอเชีย ตัวอย่างเช่น จำนวนองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศเนปาลเพิ่มขึ้นจาก 220 องค์กรในปี 1990 เป็น 1,210 ในปี 1993 ในประเทศตุนิเซีย เพิ่มขึ้นจาก 1,886 ในปี 1998 เป็น 5,186 ในปี 1991 นอกจากนี้ ในปี 1996 ยังพบกลุ่มแนวคิดทางการเมืองมีมากกว่า 1 ล้านกลุ่มในประเทศอินเดีย ปัจจุบันใน 125 ประเทศที่มีประชากรรวมถึงร้อยละ 62 ของประชากรโลกมีสื่อฟรีและฟรีบางส่วน โดยในช่วงปี 1970 ถึง 1996 จำนวนหนังสือพิมพ์รายวันในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มมากกว่าเท่าตัว โดยเพิ่มขึ้นจาก 29 เป็น 60 ฉบับต่อประชากร 1,000 คนและจำนวนรายการโทรทัศน์เพิ่มขึ้น 16 เท่า (UNDP, 2002)

เทคโนโลยีด้านการสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร (New information and Communication Technology)

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นการเร่งระดับการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนให้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การแนะนำ Netscape ในปี 1994 และเปิดให้ใช้ฟรี ทำให้อินเทอร์เน็ตกลายเป็นวิธีการสื่อสารที่แพร่หลายสำหรับสาธารณะมากกว่าเป็นวิธีการสื่อสารเฉพาะกลุ่มของนักวิจัยและนักธุรกิจ จากจำนวนข้อมูล การเข้าถึง กระบวนการและการสื่อสารของอินเทอร์เน็ตเป็นปัจจัยป้อนพื้นฐานสำหรับ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยการก้าวข้ามทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถสร้างระบบการค้าทางไกลในเวลาปัจจุบัน (Real time) ไม่เช่นนั้นการบูรณาการตลาดการเงินคงไม่สามารถเกิดขึ้นได้

ในช่วงทศวรรษ 1960 ถึง 1990 ต้นทุนเฉลี่ยในการส่งถ่ายข้อมูลลดลงจาก 75 เหรียญต่อการดำเนินการ 1 ล้านครั้ง เหลือเพียง 1 ใน 100 ส่วนของ 1 เซ็นต์ ต้นทุนการดำเนินการของสายการบินต่อระยะทาง 1 ไมล์ลดลงครึ่งหนึ่ง ต้นทุนโทรศัพท์ 3 นาทีจากนิวยอร์กถึงลอนดอนลดลงจากมากกว่า 300 เหรียญในปี 1930 เหลือเพียง 0.20 เหรียญในปี 2001 ข้อมูลที่ส่งผ่านสายเคเบิลภายใน 1 วินาทีในปี 2001 มากกว่าข้อมูลที่ส่งผ่านอินเทอร์เน็ตภายในระยะเวลา 1 เดือน การนำเสนอบริการอิเล็กทรอนิกส์ในช่วงทศวรรษ 1990 ช่วยลดทั้งเวลาและต้นทุนในการสื่อสาร โดยในปี 2001 จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ที่มีจำนวน 40 หน้า ส่งจากซีดีไปยังประเทศเคนยามีต้นทุนน้อยกว่า 10 เซ็นต์ หากใช้โทรสารจะมีต้นทุนประมาณ 10 เหรียญ แต่หากส่งโดยบุรุษไปรษณีย์จะมีต้นทุนถึง 50 เหรียญ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ปฏิสัมพันธ์ของแรงขับเคลื่อนทั้งสามประการนี้มักจะเป็นการผลักดันซึ่งกันและกันเนื่องจากแรงขับเคลื่อนทั้งสามได้ลดอุปสรรคด้านเมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติและระยะทาง จึงเป็นการขับเคลื่อนโลกาภิวัตน์โดยการย่นระยะทางและเวลา และไร้พรมแดน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอีกฟากหนึ่งของโลกมีผลต่องาน รายได้ และสุขภาพของประชาชน ความเร็วที่ไม่เคยมีมาก่อนได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดนอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การค้า ทุน และข้อมูลที่ผนวกกับบรรทัดฐานวัฒนธรรม และค่านิยมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงพรมแดนข้ามชาติ

การย่นระยะทางและเวลา และการไร้พรมแดน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนต่อชีวิตและในระดับปัจเจกและระดับชาติในหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนย้ายทุนขึ้น ๆ ลง ๆ

ที่ทำให้เกิดความผันผวนในตลาดการเงิน เชื้อโรคใหม่ที่แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง หรือ การกระจายสินค้าใหม่ที่ทำให้เกิดการปรับอุปสงค์ในตลาดโลก และการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงเหล่านี้เองที่นำมาซึ่งความไม่มั่นคงและการไร้เสถียรภาพ ภาวะคุกคามระดับโลกต่อความมั่นคงของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นทำให้ต้องคำนึงถึงการรับมือและการตอบสนองในระดับชาติและระดับนานาชาติ

โลกาภิวัตน์กับทรัพย์สินทางปัญญา

ความเชื่อมโยงระหว่างโลกาภิวัตน์กับทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งโลกาภิวัตน์ในแง่มุมนี้หมายถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนวโน้มที่เน้นความเป็นเอกลักษณะที่เหมือนกันของสังคมโลก ก็คือ ทำให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์ในรูปแบบเดียวกันโดยลดความแตกต่างหลากหลายเชิงวัฒนธรรมความคิด เศรษฐกิจ สังคม ระบบโลกาภิวัตน์ถูกถ่ายทอดผ่านโดยองค์การระหว่างประเทศที่สำคัญ ก็คือ องค์การการค้าโลก (World Trade Organization) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก (World Bank) ทั้งหมดนั้นผ่านโดเมนระเบียบของเศรษฐกิจหรือระเบียบโลกใหม่ ซึ่งจะมองได้ว่าโลกาภิวัตน์ ก็คือการแพร่อิทธิพลของประเทศตะวันตกมาสู่ประเทศตะวันออก ความเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างโดยผ่านระบบโลกาภิวัตน์นั้นคือ อัตลักษณ์ที่ตะวันตกเป็น โดยครอบงำผ่านองค์การระหว่างประเทศ (จักรกฤษณ์ ครอบพจน์, 2545)

ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์กับทรัพย์สินทางปัญญา คือ การเพิ่มขึ้นของข้อกำหนดต่าง ๆ ในเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญา การเพิ่มขึ้นของการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง การบูรณาการในเรื่องการค้าในระดับสากลโดยทำให้เกิดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และการรวมกลุ่มหรือทำข้อตกลงใหม่ ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์การการค้าโลก และระบบทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง ระบบกฎหมายที่ให้การคุ้มครองผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคล เมื่อบุคคลคิดค้นและพัฒนาอะไรขึ้นมาจะมีการคุ้มครองโดยให้สิทธิที่นักกฎหมายเรียกว่า สิทธิเด็ดขาด (Exclusive Right) เพื่อให้บุคคลที่คิดได้ใช้ประโยชน์จากผลงานทางปัญญานั้นแต่เพียงผู้เดียว ระบบทรัพย์สินทางปัญญาเป็นระบบวิธีที่เกิดขึ้น พร้อมกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในตะวันตก ฉะนั้นระบบกฎหมายก็ถูกพัฒนามาเรื่อย ๆ พร้อมกับการเติบโตของเทคโนโลยี แต่ว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญาได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นกระแสโลกาภิวัตน์โดยผ่านองค์การการค้าโลก โดยผ่านความสัมพันธ์แบบทวิภาคี ที่สหรัฐอเมริกาเป็นหัวหอกไปทำกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนปัจจุบันนั้นอาจกล่าวได้ว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญานั้นมี

รูปแบบเดียวกับประเทศตะวันตกต้องการจะให้ เป็น โดยผ่านองค์การการค้าโลก ผ่านความตกลง ประเทศพหุภาคีที่เรียกว่า "Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights" หรือที่เรียก สั้นว่า ๆ "ความตกลงทริปส์"

ทรัพย์สินทางปัญญา มีผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจและสิทธิในการพัฒนา ค่อนข้างมาก เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นระบบกฎหมายที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองระบบทุน นิยมแบบอุตสาหกรรมเพราะฉะนั้นก็จะส่งเสริมการประดิษฐ์คิดค้นแบบอุตสาหกรรม มุ่งคุ้มครองผู้ ลงทุนมากกว่าเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา เพราะระบบที่ถูกวางไว้นั้นเพื่อตอบสนองระบบทุน นิยม ดังนั้นทรัพย์สินทางปัญญาแทนที่จะเป็นประโยชน์ก็กลับกลายเป็นเครื่องมือซึ่งถูกประเทศที่มี ความพร้อมในเรื่องเหล่านี้ตีตวงผลประโยชน์ อาจกล่าวได้ว่า ระบบการครอบงำของประเทศที่ เป็นเจ้าของเทคโนโลยีอย่างได้ผลมากที่สุด คือ ทรัพย์สินทางปัญญา เพราะเป็นการเขียนกฎหมาย ให้อำนาจผูกขาดผู้เป็นเจ้าของทุน เทคโนโลยี อำนาจผูกขาดนี้เวลาอยู่ในประเทศก็ยังไม่เห็น อันตรายเท่าใดนัก เป็นเหมือนรางวัลที่สังคมมอบให้แก่คนที่คิดอะไรเป็นประโยชน์แก่สังคมขึ้นมา แต่เมื่อผนวกเข้ากับโลกาภิวัตน์แล้วคนที่เจ้าของสิทธิบัตรไม่ได้หยุดอยู่ที่คนคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ขึ้นมาแต่กลับกลายเป็นเจ้าของทุน ที่สร้างระบบเครือข่ายของสิทธิบัตรให้แผ่ออกนอกประเทศและ ครอบคลุมไปทั่วโลก ดังนั้นในยุคแห่งโลกาภิวัตน์และความเชื่อมโยงกับระบบทรัพย์สินทางปัญญา แล้ว ผู้ที่มีอำนาจจะเป็นผู้ที่ผูกขาดและครอบคลุมทั้งโลก และเป็นเรื่องผู้นำเทคโนโลยีใช้กฎหมาย ทรัพย์สินทางปัญญาทำให้ตลาดทั้งโลกเป็นตลาดที่ผูกขาดนายทุนเพียงผู้เดียว

โลกาภิวัตน์กับสุขภาพ

ในการศึกษาครั้งนี้เราได้ศึกษาในมิติที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเป็นสำคัญ โดยมีผู้กล่าวว่าการ ศึกษาสุขภาพในอนาคตขึ้นกับ ขบวนการของโลกาภิวัตน์และผลกระทบของสิ่งแวดล้อมโลกที่ เปลี่ยนแปลงไป (McMichael, 2000) และโลกาภิวัตน์เองก็ได้ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพในแง่ ของการที่ภาวะสังคมถูกทำลาย ภาวะธรรมชาติถูกทำลาย ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีสูง เพราะขบวนการของโลกาภิวัตน์นั้นเน้นไปที่การรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเติบโตทางเศรษฐกิจรวมไปถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ แม้จะ ช่วยในการทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้นจากความก้าวหน้าเหล่านั้น อย่างไรก็ตามสุขภาพของ มนุษย์ไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มีปัจจัยและสภาวะการณ์หลาย ๆ อย่าง ที่ส่งผลต่อมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสภาวะการณ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย

ตารางที่ 6 แสดงถึงตัวอย่างของความเสียหายทางด้านสุขภาพที่มาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์

ตัวอย่างของความเสียหายด้านสุขภาพที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจและกระบวนการโลกาภิวัตน์
<p><u>ความเสียหายด้านสุขภาพในขั้นแรกที่เป็นผลมาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ในเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ■ การคงอยู่ของความแตกต่างในด้านรายได้ ชีวิตความเป็นอยู่และความยากจน ที่มี ความสัมพันธ์กับความไม่มั่นคงด้านสุขภาพ ■ ตลาดแรงงานที่ไม่เข้มแข็ง รวมถึงความไม่แน่นอนและความไม่มั่นคงในหน้าที่การงาน ส่งผล ต่อความไม่มั่นคงปลอดภัยของมนุษย์ ทั้งภาวะเสี่ยงจากการทำงานและโรคที่เกิดจากสภาวะ การทำงาน(Working condition) ■ ผลที่ตามมาของวิกฤตสิ่งแวดล้อมจากการปล่อยสารพิษเข้ามาในบรรยากาศโลก การทำลาย ป่า ส่งผลให้โลกร้อนขึ้น น้ำแข็งขั้วโลกละลาย มลภาวะทั้งเสียง น้ำ และอากาศ วิกฤตเหล่านี้ เชื่อมโยงกับความไม่มั่นคงกับชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพด้วย
<p><u>ความเสียหายด้านอื่นๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาพ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ■ การแพร่ระบาดของโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ยาสูบที่มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา ■ โรคที่เกิดจากความมั่งคั่ง(Disease of affluence) หรือจากการบริโภคนิยม ซึ่งจัดเป็นโรคเรื้อรัง (Chronic Disease) ไม่ว่าจะเป็นโรคอ้วน โรคไขมัน โรคเบาหวาน โรคหัวใจ รวมถึงโรคมะเร็ง ■ การขยายตัวของอุตสาหกรรมการผลิตยาส่งผลให้เกิดการขยายตัวของบรรษัทข้ามชาติเป็น จำนวนมาก ■ โรคระบาดระหว่างประเทศ ที่ติดต่อจากมนุษย์สู่มนุษย์ จากการเดินทางที่ไร้พรมแดนอย่างเช่น โรคซาร์ส ■ การเพิ่มขึ้นของภาวะสุขภาพจิตที่ผิดปกติในผู้สูงอายุ อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการกลายเป็นเมือง และการอพยพย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในทุกๆ พื้นที่ในโลก

ที่มา : McMichael, 2000

กระบวนการโลกาภิวัตน์กลายเป็นส่วนที่สำคัญในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เพราะการให้ความสำคัญต่อการพัฒนานั้นต้องมองในทุกมิติ โดยเฉพาะมิติที่เกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงปลอดภัยต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ในเรื่องความสัมพันธ์ของสุขภาพกับ กระบวนการโลกาภิวัตน์ ในการที่คาดการณ์ภาพอนาคตของสุขภาพ จึงเป็นเรื่องที่ลำบากเพราะ เหตุที่มีปัจจัยกำหนดมากมาย ปัจจัยบางอย่างอาจดำเนินการได้ภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์

ปัจจุบัน บางอย่างอยู่นอกเหนือการคาดการณ์ เพราะสภาพในปัจจุบันไปเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ในโลก รวมทั้งอิทธิพลของธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วจนถึงจุดที่ไม่อาจฟื้นฟูให้กลับมาดีดังเดิมได้

ภาพรวมโลกาภิวัตน์กับสังคมไทย

โลกยุคปัจจุบันมีลักษณะสังคมเปิด เป็นสังคมสากล ถูกครอบงำโดยกติกาสากล ไม่ว่าจะ เป็นกติกากาเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือเทคนิควิทยาการ การประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับกติกาสากล ย่อมเปิดโอกาสให้เกิดการแทรกแซงจากภายนอกได้ เป็นสังคมที่มีการแข่งขันสูงในระดับระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นระดับภูมิภาคหรือสากล เป็นสังคมที่เน้นประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมและการแสดงออกของประชาชน เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทำลายคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมของสังคมพื้นฐานหรือสังคมท้องถิ่น (อิสระ สุวรรณพล, 2539)

จากการที่ประเทศไทยได้มีการพัฒนาบ้านเมืองตามแนวประเทศตะวันตก และได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้นการมองว่าสังคมไทยกำลังเป็นอะไรและจะเป็นอะไรในกระแสโลกาภิวัตน์ อาจกล่าวได้ว่าโดยเฉลี่ยประชาชนจะมีการศึกษาสูงขึ้น มีความต้องการบริการเชิงคุณภาพที่สูงขึ้น มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศสูงขึ้นและได้รับผลกระทบจากความเป็นไประหว่างประเทศมากขึ้น สภาวะวัตถุนิยมและการบริโภคนิยมจะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในสังคมรุนแรงยิ่งขึ้น ผู้ที่ด้อยโอกาสจะยิ่งถูกเอาเปรียบและประสบความลำบากมากขึ้นในการปรับตัวเข้ากับสังคมที่เป็นอยู่ เกิดการทำลายล้างและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ค่านิยมเดิมของท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาติ เกิดปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่เกี่ยวโยงกันอย่างลึกซึ้ง ยิ่งยาก และส่งผลกระทบที่กว้างขวางรุนแรงยิ่งขึ้น

ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์โดยตรง (อิสระ สุวรรณพล, 2539) ก่อให้เกิดการกระจายตัวของอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มากขึ้น ประชาชนจะรวมตัวเป็นกลุ่มพลังมากขึ้น เรียกร้องมากขึ้น และรุนแรงขึ้น ความแตกต่างในวิถีดำรงชีวิตของประชาชนมากขึ้น เกิดกลุ่มต่าง ๆ หลากหลาย แต่ละกลุ่มมีบทบาท มีวิธีการ และมีความต้องการของตน และต่างพยายามสะท้อนความต้องการและบทบาทของตนในระดับชาติ ความรุนแรงของปัญหาเศรษฐกิจ สังคมกว้างขวาง รุนแรง และหลากหลายมากขึ้น ความรุนแรงนี้สัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ การสัมผัสและสัมพันธ์กับภายนอกมีมากในหลายลักษณะที่ไม่เคย

เป็นมาก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมไทยและระหว่างประเทศมีลักษณะแนวขวางและ
 สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้นในสังคมไทยจะต้องใช้มุมมองที่หลากหลายในการที่ใช้กระบวนการของ
 โลกาภิวัตน์อันจะก่อประโยชน์ต่อผู้คนมากที่สุด โดยผ่านกระบวนการการตัดสินใจทางการเมือง
 เป็นการกำหนดนโยบาย โดยเพิ่มคุณค่าให้กับมุมมองของผลกระทบต่อสุขภาพและความเสี่ยง
 มุมมองของความยากจน ความไม่เท่าเทียม รวมทั้งการจัดและป้องกันความขัดแย้ง

โดยสรุป โลกาภิวัตน์ (Globalisation) กำลังเปลี่ยนแปลงโลก และวิธีการที่เราใช้ในการ
 มองโลก จากการยอมรับสิ่งที่โลกปรากฏตัวออกมาให้เห็น เราเริ่มตระหนักมากขึ้นถึงความเกาะ
 เกี่ยวเชื่อมโยงที่เรามีกับผู้คนในสังคมอื่น ๆ นอกจากนั้น เรายังเริ่มรับรู้มากขึ้นอีกด้วยเช่นกันถึง
 ปัญหานั้นๆ ที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในต้นศตวรรษที่ 21 นี้ มุมมองที่เรามีต่อโลกเผยให้เห็น
 ข้อเท็จจริงว่าความผูกพันที่พวกเรามีมากยิ่งขึ้นกับส่วนอื่น ๆ ของโลกนั้นมิใช่ว่าการกระทำของเรา
 ย่อมมีผลกระทบต่อคนอื่น ๆ และปัญหาของโลกย่อมมีผลกระทบต่อเราด้วยเช่นกัน เนื่องจากว่า
 โลกาภิวัตน์เป็นชุดของกระบวนการที่ไม่อาจที่จะคาดคะเนได้

แนวคิดสังคมแห่งความเสี่ยง

- ความหมายและวิวัฒนาการของความเสี่ยง
- ความเสี่ยงในหลาย ๆ มุมมอง
- มุมมองของ Ulrich Beck เรื่อง สังคมความเสี่ยง
 - * การทำความเข้าใจเรื่องสังคมความเสี่ยง
 - * ความสัมพันธ์ระหว่างความเสี่ยงกับกระบวนการสร้างความทันสมัย
 - * ความเชื่อมโยงของโลกาภิวัตน์และความเสี่ยง
- ความเสี่ยงด้านสุขภาพ (Health risk)
- ความเสี่ยงระดับโลก (Global risk)
- การรับรู้ความเสี่ยง (Perception of risk)

ความหมายและวิวัฒนาการของความเสี่ยง

กว่าศตวรรษที่ผ่านมา ความเสี่ยง (Risk) ได้ถือกำเนิดขึ้นและถูกให้ความหมายโดยนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน Luhmann (1993) กล่าวว่า ความเสี่ยง ปรากฏขึ้นในกลางศตวรรษที่ 16 ในเยอรมันนีและในศตวรรษที่ 17 ในอังกฤษ แต่มีผู้โต้แย้งว่าความคิดในเรื่องของความเสี่ยงว่า ปรากฏขึ้นครั้งแรกในยุคกลาง โดยความเสี่ยงเกิดขึ้นจากความเป็นไปได้ของการเกิดอันตราย โดยคิดว่าเป็นการกระทำของพระเจ้าหรือจากธรรมชาติ ยังไม่มีความเสี่ยงในมุมมองที่เกิดจากการกระทำที่ผิดพลาดของมนุษย์

การเปลี่ยนแปลงความหมายของความเสี่ยง อาจสอดคล้องกับการปรากฏขึ้นของภาวะทันสมัย โดยเริ่มในศตวรรษที่ 17 Giddens (1991) กล่าวว่า ความทันสมัย คือ ความสมดุลของโลกอุตสาหกรรม ระบบทุนนิยมที่สมบูรณ์แบบ และความรู้เกี่ยวกับนิวเคลียร์ ความทันสมัยนั้นขึ้นกับความคิดที่เกิดขึ้นในยุครู้แจ้ง ญญแจสำคัญสำหรับความก้าวหน้าของมนุษย์และการจัดระเบียบสังคม ก็คือ การคิดอย่างมีเหตุผล อาจกล่าวได้ว่าสังคมและโลกจะดำเนินไปตามระบบกฎหมายและวิทยาศาสตร์ที่สามารถคำนวณและคาดการณ์ได้ ระหว่างศตวรรษที่ 18 และ 19 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการกลายเป็นเมือง วิทยาศาสตร์ สถิติ ความน่าจะเป็น ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและหลีกเลี่ยงการเสียระเบียบ Hacking (1990) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องความเสี่ยงมีความสัมพันธ์กับความน่าจะเป็นทางคณิตศาสตร์ การที่ความเสี่ยงสามารถคำนวณได้ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจประกันภัยเพื่อป้องกันโอกาสที่จะเกิดความเสียหายหรือสูญเสีย

ในศตวรรษที่ 19 แนวคิดเรื่องความเสี่ยงขยายตัวมากขึ้นและเป็นการมองอีกด้านว่าความเสี่ยงนั้นแท้จริงแล้วเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และมีการใช้แนวคิดนี้เพื่อเป็นหนทางใหม่ในการมองโลกที่ไร้ระเบียบอย่างชัดเจนว่า ความเสี่ยงนั้นอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ ในภาวะทันสมัยความเสี่ยงมีความหมายเชิงเทคนิค ซึ่งหมายถึงการประมาณความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่เรารู้ หรือในทางตรงกันข้ามจะใช้เป็นทางเลือกเมื่อเราไม่สามารถคาดคะเนความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นได้ ความเสี่ยงนั้นเป็นได้ทั้ง good และ bad ในศตวรรษที่ 20 มีการแยกความแตกต่างระหว่างความเสี่ยงกับความไม่แน่นอน และ good risk กับ bad risk ซึ่ง good risk ในทางเศรษฐกิจ อาจหมายถึงความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่กำไร ในชีวิตประจำวันมักมองว่าความเสี่ยงมีความหมายในเชิงลบ โดยอาจใช้คำว่า hazard , danger , harm หรือ threat (Lupton, 1999)

ในสังคมตะวันตกมีการใช้ทั้งคำว่า risk และ risky อย่างแพร่หลายในวาทกรรมต่าง ๆ รวมทั้งศาสตร์อื่น ๆ ก็มีการใช้คำเหล่านี้อย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นทางการแพทย์ สาธารณสุข กฎหมาย ธุรกิจ โดยสรุป วิวัฒนาการของความเสี่ยงถูกมองไปในแง่ลบมากกว่าแง่บวก โดยความก้าวหน้าทางสถิติ คณิตศาสตร์ ทำให้เราสามารถคาดคะเนและประมาณผลลัพธ์ต่าง ๆ ได้ มุมมองในเรื่องของความเสี่ยงจึงถูกใช้อย่างมากแทนความไม่แน่นอนหรือสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้อย่างแน่นอน

ความเสี่ยงในหลาย ๆ มุมมอง

ความเสี่ยงในมุมมองของ Anthony Giddens

Giddens (2002) กล่าวว่า เราไม่สามารถแยกความเสี่ยงออกจากความคิดในเรื่องของความน่าจะเป็นและความไม่แน่นอนได้เลย ความเสี่ยงในทฤษฎีของ Giddens นั้น หมายถึง ความปลอดภัยและความมั่นคง เขาชี้ว่าความคิดเรื่องความเสี่ยงเพิ่งจะเกิดขึ้นมา เนื่องจากในยุคนี้เกิดความเชื่อว่ามนุษย์สามารถจัดการประวัติศาสตร์ตัวเองได้ ด้วยความรู้ความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก่อนหน้านี้เชื่อว่ามนุษย์เรตกอยู่ภายใต้โชคชะตา และถูกกำหนดโดยพระเจ้า ดังนั้นการยอมรับในเรื่องของความเสี่ยงจึงเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นเปรียบเสมือนการผจญภัยอยู่ไม่น้อย (Giddens, 2002)

ในความคิดของ Giddens นั้นความเสี่ยงในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่มีทั้งแง่บวกและแง่ลบ ความเสี่ยงจัดเป็นสิ่งที่เป็พลวัต สำหรับของมุมมองความเสี่ยงในแง่บวกนั้นอาจมองในเชิงเศรษฐกิจ เพราะ การรับความเสี่ยงถือเป็นการหาโอกาสจากอนาคต เป็นการลงทุนเพื่อหวังผลตอบแทน ดังคำกล่าวทางธุรกิจว่า "เสี่ยงมาก รับมาก" ในทางทฤษฎีนิยมนั้นมองว่าการประเมินความเสี่ยงเป็นเครื่องมือหลักในการหาโอกาสจากอนาคต จึงเป็นการก่อเกิดอย่างมากของธุรกิจในเรื่องของการประกันภัยไม่ว่าจะเป็นการประกันชีวิต หรือเป็นการประกันความมั่นคงในแง่ธุรกิจ Giddens ยังมองว่าความเสี่ยงใดๆ ก็ตามทีส่งผลต่อสุขภาพทั้งภาครัฐและเอกชนก็จะมีความตื่นตัวอย่างมาก อย่างเช่นรัฐสวัสดิการที่เพิ่มการคุ้มครองและตรหนักในเรื่องของการเจ็บป่วย การว่างงาน การชราภาพมากขึ้น(Giddens, 2002)

ในสังคมทันสมัยปัจจุบัน Giddens เห็นว่าความเสี่ยงมีความเกี่ยวข้องกับความทันสมัยอย่างมากและความเสี่ยงถูกสนับสนุนโดยใช้การคาดการณ์จากความไม่แน่นอนของอนาคตและ

การระมัดระวังล่วงหน้าเพื่อป้องกันปัญหาการได้เตียงในเรื่องของความรับผิดชอบ ดังนั้น Giddens มองว่าทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดความสมดุลของผลประโยชน์ที่ได้รับจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและอันตรายที่จะได้รับจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะเราอยู่ภายใต้โลกที่อันตรายรวมถึงความน่าสะพรึงกลัวที่เกิดขึ้นจากการกระทำของพวกเขาเอง

Giddens (2002) แบ่งความเสี่ยงออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ความเสี่ยงภายนอก (external risk) เป็นประสบการณ์และรูปแบบความเสี่ยงจากภายนอก
- ความเสี่ยงที่สร้างขึ้น (manufactured risk) เป็นผลกระทบจากการพัฒนาความรู้ต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่ง manufactured risk อาจหมายถึงสถานการณ์เสี่ยงที่เราไม่ประสบการณในการเผชิญสิ่งเหล่านี้ในอดีตเพียงเล็กน้อย

ความเสี่ยงในมุมมองของ Deborah Lupton

ความเสี่ยงถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนสมัยใหม่ และความเสี่ยงถือเป็นแนวคิดที่สำคัญในสังคมตะวันตก ผู้คนต่างพยายามที่จะค้นหาความรู้หรือวิธีการต่าง ๆ ที่จะมาช่วยลดความเสี่ยงและพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยง โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็น Risk analysis risk assessment และ risk management เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม และ Lupton กล่าวว่าพวกเราทุกคนในขณะนี้อาศัยอยู่ในสังคมแห่งความเสี่ยง (Lupton, 1999)

Lupton (1999) ได้แบ่งความเสี่ยงออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. environmental risk เป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม มลภาวะ การแผ่รังสี น้ำท่วม อากาศแปรปรวน
2. lifestyle risk เป็นความเสี่ยงเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของการบริโภคอาหาร ยา หรือในเรื่องของการก่อตัวของความเครียดและความวิตกกังวล
3. medical risk เป็นความเสี่ยงในแง่ของความสัมพันธ์ของประสบการณ์ในการรักษาพยาบาล อย่างเช่น การรักษาด้วยยา การผ่าตัด การคลอดบุตร การฉายรังสี
4. interpersonal risk เป็นปฏิริยาความสัมพันธ์ทางสังคม ความรัก บทบาททางเพศหรือการแต่งงาน
5. economic risk เป็นความเสี่ยงในเรื่องของการว่างงาน ความล้มเหลวทางธุรกิจ

6. criminal risk เป็นความเสี่ยงในเรื่องของการตกเป็นเหยื่อของกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ความเสี่ยงทั้ง 6 ประเภท ครอบคลุมในหลายบริบทไม่ว่าจะเป็น สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งการรับรู้ ตระหนักรู้ และความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับความเสี่ยงจะช่วยสร้างให้เกิดการระมัดระวังในการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น

ความเสี่ยงในมุมมองของ World Bank (2001) ได้ระบุว่า ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในสังคมมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากสาเหตุ 2 ประการ

1. โลกาภิวัตน์ได้เชื่อมโยงเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ทั่วโลกเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็ในด้านการค้าบริการและปัจจัยการผลิต โอกาสที่เพิ่มมากขึ้นได้ส่งผลให้ความเสี่ยงที่จะเกิดผลลัพธ์ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์สูงขึ้นตามไปด้วย กล่าวคือ บางประเทศอาจร่ำรวยมากขึ้นจากการเปิดเสรีทางการค้าและบริการ แต่บางประเทศอาจกลายเป็นผู้แพ้และมีหนี้สินมากมายในเวทีโลก

2. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วได้เพิ่มความเสี่ยงให้กับประชาชนจากการเข้าถึงและการเข้าไม่ถึงเทคโนโลยี ผู้ที่เข้าถึงเทคโนโลยีย่อมมีข้อมูลสารสนเทศที่ดีกว่าและจัดการความเสี่ยงได้เหมาะสมกว่าผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าถึงได้น้อยกว่า ความเสี่ยงจะสูงขึ้นๆ หากช่องว่างของการเข้าถึงเทคโนโลยีกว้างขึ้นๆ ในสังคม

การจัดการความเสี่ยงทางสังคมเป็นการคุ้มครองทางสังคม (Social protection) แนวใหม่ที่นำเสนอโดยธนาคารโลกโดยมีหลักการที่สำคัญ คือ บุคคล และชุมชนได้เผชิญกับความเสี่ยงจากแหล่งต่าง ๆ จากธรรมชาติ (ได้แก่การเจ็บป่วย) จากสังคม (เช่น การว่างงาน) เป็นต้น บุคคล และชุมชนบางกลุ่ม (เช่น คนจน) มีโอกาสเสี่ยงมากกว่า แต่กลับเข้าถึงเครื่องมือที่มีประสิทธิผลในการจัดการกับความเสี่ยงเหล่านั้นน้อยกว่า บุคคล และชุมชนกลุ่มอื่นๆ ความเสี่ยงทำให้คนบางกลุ่มเป็นผู้เสี่ยงความเสี่ยง (Risk adverse) จนกระทั่งไม่ยินดีหรือไม่สามารถที่จะทำงานหรือกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทนสูงได้ กลุ่มเสี่ยงเหล่านี้มักจะมีกลไกในการคุ้มครองตนเองจากความเสี่ยงด้วยการสะสมทรัพย์สินในช่วงที่มีรายได้สูง ประกอบอาชีพหลายๆทางเพื่อกระจายความเสี่ยงและสร้างการประกันความเสี่ยงอย่างไม่เป็นทางการในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ความเสี่ยงในสังคมจะลดลงได้ถ้าสังคมมีระบบที่เข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าผู้มีอำนาจในสังคมจะต้องรับผิดชอบ (accountable) ต่อประชาชนทุกกลุ่ม ดังนั้น ประชาชนกลุ่มเสี่ยงย่อมที่จะกดดันให้ผู้บริหารสังคมลดความเสี่ยงนั่นเอง (สมชาย สุขศิริเสรีกุล, 2546)

มุมมองของ Ulrich Beck เรื่อง สังคมความเสี่ยง
การทำความเข้าใจเรื่องสังคมความเสี่ยง

Beck พยายามจะชี้ให้เห็นว่า สังคมอุตสาหกรรม สร้างความเสี่ยงขึ้นมา ซึ่งก็คือด้านมืดที่ย้อนกลับมาทำลายตัวมันเอง ขณะเดียวกันความเสี่ยงก็จะเป็นตัวที่นำทางไปสู่ความทันสมัยแบบใหม่ ที่เรียกว่า สังคมแห่งความเสี่ยง (Risk Society) ชีวิตปัจจุบัน กำลังหลุดจาก จารีตประเพณี สังคมอุตสาหกรรมแบบเก่ากำลังสูญหายไป และถูกแทนที่โดย สังคมแห่งความเสี่ยง

ความเสี่ยงจัดเป็นสิ่งที่ invisible และ irreversible และขึ้นกับการอธิบายเชิงเหตุผล สังคมปัจจุบันเรื่องของข่าวสาร ความรู้มีส่วนสำคัญอย่างมาก เพราะมันคือภูมิคุ้มกันในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ความรู้และความชำนาญอาจช่วยให้คำอธิบาย หรือบางทีก็ไม่สามารถอธิบายได้ว่าอะไรคือความเสี่ยง ปัจจุบันทุกคนที่อยู่ภายใต้การควบคุมในเรื่องความรู้และจัดเป็นบรรทัดฐาน ความสนใจ ความผิดพลาด ที่มีต้นกำเนิดมาจากความรู้ Beck ให้ความสำคัญกับทฤษฎีความสัมพันธ์อย่างเต็มที่ในเรื่องความรู้ อย่างมีหลักเกณฑ์ Danger อาจจะถูกมองข้าม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงความเข้าใจว่าเป็นเรื่องของการโอ้อวดเกี่ยวกับอันตราย และ Danger กลายเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ทางการเมือง เมื่อ risk ขยายตัวมากขึ้น สถานการณ์ทางสังคมถูกสร้างขึ้น จึงส่งผลอย่างมากต่อ ความไม่เท่าเทียมในสังคม

สังคมที่มุ่งอุตสาหกรรมจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ ๆ มากมายรวมไปถึงสังคมมนุษย์ก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้วยกันทั้งนั้น ความเจริญกับความเสี่ยงเป็นของคู่กัน แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ชีวิตมนุษย์นั้นล้วนไม่มีอะไรที่แน่นอน ทุกชีวิตหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อความเสื่อมและความแน่นอนของการเกิด การแก่ การตายไม่พ้น โดยเฉพาะภาวะการณ์ที่มุ่งสู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่นี้มีส่วนเร่งรัดให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 3 ปัญหาหลัก อันได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมเพราะการใช้ทรัพยากรแบบผลาญและไม่มีการคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อมา คือ ปัญหามลพิษอันเนื่องมาจากของเสียต่าง ๆ ที่เกิดจากอุตสาหกรรมที่ปล่อยออกสู่ธรรมชาติอย่างไร้ความรับผิดชอบ และสุดท้าย ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเท่าที่ผ่านมามีปล่อยให้เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ หรือผู้มีอำนาจคอยบอกว่าอะไรเป็นอันตรายอะไรที่เป็นความเสี่ยงล้วนแต่ต้องสิทธิขาดของผู้มีอำนาจเหล่านั้น บ่อยครั้งที่ข้อมูลบางอย่างที่สำคัญต่อชีวิตของผู้คนมากมายไม่ได้รับการตรวจสอบจากฝ่ายอื่น ๆ (สุริชัย หวันแก้ว, 2548)

Max Weber เคยชี้ให้เห็นถึงขีดความสามารถในการบรรลุลักษณะความสมเหตุสมผล (rationalization) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสร้างสังคมอุตสาหกรรม แต่ Weber ดูจะคาดไม่ถึงต่อภาวะขัดแย้งภายในของยุคที่ก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรม กล่าวคือ สังคมที่มีขีดความสามารถในการเลือกด้านเทคนิคหรือวิธีการมากขึ้นเท่าใด สังคมนั้นก็ยิ่งต้องเผชิญกับการขาดความสามารถในเรื่องของผลสืบเนื่องที่ไม่มีความแน่นอนมากขึ้นเท่านั้น

Beck กล่าวว่า เราต้องแยก risk (ความเสี่ยงภัย) กับ hazard หรือ danger (อันตราย) ซึ่ง risk หมายถึง โอกาสที่เราจะประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เป็นสิ่งที่ทำลาย อาจคาดการณ์ปัจจุบันได้ แต่ยังไม่ทราบถึงอนาคต นั่นคือ risk ยังไม่ได้เกิดผลทันที ส่วน danger หรือ hazard คือ เหตุที่ทำให้ถึงแก่ความตาย หรือพิบัติ และเป็นสิ่งที่กำลังจะเกิดผลจริงขึ้นแล้ว (Beck, 1992)

ถ้าความเสี่ยงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถกำหนดขอบเขตของมันได้ โดยการที่เราไม่ไปอยู่เป็นเบื้องหลังของกระบวนการทันสมัย และไม่ล้ำเส้นหรือฝ่าฝืนข้อกำหนดขอบเขตต่างๆทั้งในทางนิเวศวิทยา การแพทย์ หรือทางสังคม เพราะเราต้องอาศัยช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ปัญหาที่เกิดจากความมั่งคั่ง ความเสี่ยง มันเป็นเรื่องที่ทับซ้อนซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ในช่วงความก้าวหน้าทันสมัย ไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยกรอบแนวคิดในเรื่องของการกระจายความมั่งคั่งและความเสี่ยง ซึ่ง Beck กล่าวว่า กรอบแนวคิดเหล่านี้ เราไม่สามารถเข้าใจใน term ของ wealth distribution และยังไม่เข้าใจใน term ของ risk distribution เหตุผลของความหมายและการกระจายความเสี่ยงสามารถอธิบายได้ใน term ของ ideal type

ความสัมพันธ์ระหว่างความเสี่ยงกับกระบวนการนำไปสู่ความทันสมัย

เป็นที่เข้าใจกันว่า modernisation เป็นขบวนการของการปฏิรูปหรือเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ จนกลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ อาจมองได้ว่ายุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เป็นยุคที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิด สังคมแห่งความเสี่ยง ซึ่งจะใช้อธิบายในระยะของการพัฒนาให้กลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ทั้งในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ รวมไปถึงการกลายเป็นปัจเจก ล้วนเกิดจาก กระบวนการที่ขาดการควบคุมและป้องกัน สังคมแห่งความเสี่ยง ไม่ได้เป็นแค่ความคิดเห็น แต่เป็นการที่เราต้องเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ ในเชิงการโต้แย้งทางการเมือง และความเสี่ยงจัดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามกระบวนการของ ความทันสมัย (Beck, 1999)

Beck เปรียบเทียบ modernisation risk ว่าเป็น Boomerang effect คือมันทำลายโครงสร้างทางสังคม และเป็นเรื่อง que เมื่อสร้างอะไรขึ้นผลลัพธ์ต่าง ๆ ก็จะมา และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถต้านทานได้ ผลกระทบที่เป็น Boomerang ดังกล่าว ทำให้คนจนและคนรวยอยู่กันแบบเพื่อนบ้าน ในคำกล่าวที่เด่นชัดที่สุดของ Beck เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ว่า ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นอย่างมากมาเป็นสาเหตุให้สังคมโลกรวมกันเข้าไปอยู่ในชุมชนแห่งความอันตรายร่วมกัน

การที่สังคมเกิดการรวมตัวกันมากขึ้นซึ่งเกิดมาจากแรงกดดันที่เพิ่มขึ้นในสังคมแห่งความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่ Beck แย้งว่าการที่สังคมถูกเร่งเพื่อให้เกิดสังคมที่สมบูรณ์แบบนั้น ในความเป็นจริงมันนำไปสู่การเป็น risk society ต่างหาก ผู้คนจะต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อรองรับมหันตภัย คือ การเปลี่ยนแปลงระหว่างระบบคุณค่า ไปสู่สังคมแห่งความไม่เท่าเทียม สังคมแห่งความไม่สงบ ไม่ปลอดภัย เปรียบเสมือน I am hungry ไปเป็น I am scared (Beck, n.d.)

Modernisation Risk จัดเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งมันมีอิทธิพลแผ่ขยายไปทั่ว แต่มันไม่สามารถทำให้หายไปหรือหมดไปได้ ระบบทุนนิยมยิ่งกลับทำให้ความอันตรายเหล่านี้เพิ่มขึ้น มากขึ้นไปอีก เพราะสังคมทุนนิยมมีข้อกำหนดและแบบแผนของความต้องการ แต่ไม่มีแบบแผนของการป้องกันที่ดีสำหรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ความเสี่ยงในระบบเศรษฐกิจกลายเป็น "Self-referential" ซึ่งไม่ขึ้นกับบริบทแห่งความต้องการหรือความพึงพอใจ

ในปัจจุบัน ความรู้มักจะเป็นในเรื่องของการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับ ความศิวิไลซ์ เทคโนโลยี นิเวศวิทยา และรูปแบบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสี่ยง และการวิจัยเกี่ยวกับความเสี่ยงได้มีการตื่นตัวกันมากขึ้น แต่ศักยภาพทางการเมืองแห่งสังคมเสี่ยงภัยในปัจจุบันก็พยายามที่จะอธิบายและวิเคราะห์โดยใช้หลักทางวิทยาศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ถึงจุดกำเนิดและการกระจายของความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่

Risk เป็นปรากฏการณ์ในศตวรรษที่ 20 ซึ่ง risk ถูกสร้างขึ้นได้ไม่เฉพาะทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยเท่านั้น ในเรื่องของความรู้สึกก็เกิดขึ้นได้ อาจเกิดจากวาทกรรม ซึ่งมันไม่ตายตัว risk เป็น systematic ซึ่งเชื่อมโยงกับ ความอันตรายและความไม่มั่นคงปลอดภัย และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นตัวที่ถูกชักนำโดย modernisation ดังนั้นการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน จะต้องมีในเรื่องของ decision making risk assessment risk management สิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

Risk society ในสังคมแห่งความทันสมัย จัดว่ามีผลต่อ การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพราะมันเชื่อมโยงกับผลกระทบทางสังคมและเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้น แต่เราก็ไม่อาจตัดสินได้ทั้งหมด ในหนังสือของ Beck กล่าวว่า first transformation คือ the end of nature ส่วน second transformation คือ the end of tradition ซึ่งในเรื่องของ the end of nature ไม่ได้หมายถึง ธรรมชาติที่หายไป แต่มันหมายถึง สิ่งที่เป็นกายภาพแต่ไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งเกิดจากการ แทรกแซงของมนุษย์ เป็นผลมาจากเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รุนแรงและเพิ่มมากขึ้น แต่ risk society คือ สังคมที่อยู่ภายใต้ tradition ดังนั้นถ้าเราต้องอาศัยภายใต้ the end of tradition มันก็ จะไม่มีสิ่งมีชีวิตไหนที่อยู่ได้ยืนยาวและต้องพบกับจุดจบ

กระบวนการของความทันสมัยจัดเป็น reflexive และก่อให้เกิดการสร้างขึ้นและเกิดขึ้น อย่างมากของสังคมอุตสาหกรรม Beck บรรยายว่ามี 2 phase ของความทันสมัยของสังคม อุตสาหกรรม คือ 1. ความไว้วางใจ ความเชื่อถือ ซึ่งเกิดขึ้นกับประเพณี เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ สำหรับการหน้าที่ 2. การเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมแบบใหม่ ในตอนเริ่มต้น Beck ใช้ term ของ post เพื่อแทนความว่างเปล่าอันปราศจากความคิด

ความเชื่อมโยงของโลกาภิวัตน์และความเสี่ยง

งานของ Beck มักจะพุ่งจุดสนใจไปที่ Globalisation และ social change ผลที่ตามมาคือ ก่อให้เกิด individualization และ social inequality ในเรื่องของเทคโนโลยีก็ทำให้ชีวิตของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงและต้องเผชิญกับอันตรายมากขึ้น ทั้งในเรื่องของความอดอยาก ความยากจน และ โรคภัยไข้เจ็บที่ตามมา ในเรื่องของอนาคต Beck คิดว่าจะมีความเสี่ยงมากกว่าความก้าวหน้า ดังนั้นในสังคมปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการพัฒนา เค้าจึงมองไปที่ความแตกต่างระหว่าง สังคม อุตสาหกรรมและสังคมแห่งความเสี่ยง และก็ได้พบว่ามีคำถามมากมายเกี่ยวกับผลที่จะตามมา ของความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (ที่มีรากฐานมาจากกระบวนการทางฟิสิกส์ เคมี ชีวภาพ) เพราะว่า high technology ซึ่งมี high potential ก่อให้เกิด Catastrophe หรือความหายนะเกิดขึ้น แต่ใน ความเป็นจริงอาจเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นอุบัติเหตุ เนื่องจากมันควบคุมไม่ได้ เพราะมีโครงสร้างที่ ซับซ้อน ทั้งในเรื่องส่วนประกอบและกระบวนการ ซึ่ง Catastrophe เป็นอะไรที่บรรจุอยู่และยังคง อยู่ แต่ไม่สามารถกำจัดออกไปได้ จึงกลายเป็น Social problem หรือปัญหาสังคม ที่ทุกคนทราบว่าเป็นหายนะที่มนุษย์สร้างขึ้น

ผลของโลกาภิวัตน์มีอย่างมากมายโดยมีผลกระทบต่อทุกๆ แง่มุมของโลกทางสังคม โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีลักษณะเปิดกว้างและมีความขัดแย้งภายใน จึงก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยากต่อการคาดการณ์และควบคุม วิธีการในการมองกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ คือ การมองโลกาภิวัตน์ในแง่มุมมองของความเสี่ยง (Risk) การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่เกิดขึ้นจากโลกาภิวัตน์จะค่อยปรากฏให้เห็นในรูปแบบใหม่ ๆ ของความเสี่ยงซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากที่เคยปรากฏมาก่อน ความเสี่ยงในอดีตนั้น สาเหตุและผลเป็นที่รู้จักกันดี แต่ความเสี่ยงในปัจจุบันไม่สามารถคาดการณ์ทั้งแหล่งที่มาและผลของมัน รวมไปถึงความเสี่ยงอันตรายด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องเนื่องจากภาวะความไม่แน่นอนของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และปัญหาต่อผู้บริโภคและสุขภาพ

โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดภาวะความไม่มั่นคงในรูปแบบใหม่ๆ (new in security) ช่องว่างระหว่างกลุ่มสังคมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงการขยายตัวของช่องว่างระหว่างกลุ่มคนมีมากขึ้น มากไปกว่านั้นผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่สำคัญ ก็คือ ผลกระทบต่อความทุกข์สุขของมนุษย์และสังคม ดังนั้นในการพิจารณาปัญหาโลกาภิวัตน์จึงย่อมต้องพึงพินิจความเกี่ยวข้องที่มีต่อความทุกข์ ความยากแค้น ตลอดจนความขัดแย้งในสังคมระดับต่างๆ ทั้งนี้ปรากฏการณ์เหล่านี้มีหลากหลายมากขึ้นและในรูปการและรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม (สุริชัย หวันแก้ว, 2546)

ความเสี่ยงด้านสุขภาพ (Health risk)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา อันตรายที่มีต่อสุขภาพของมนุษย์อันเกิดจากความเสี่ยงที่มนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นมานั้น ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งความเสี่ยงเหล่านั้นได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องของอาหาร เทคโนโลยีการเกษตรและการผลิตอาหารสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่นในเรื่องความปลอดภัยของอาหารและความเสี่ยงที่มนุษย์เป็นผู้ก่อ คือ เรื่องเกี่ยวกับอาหารแปลงพันธุกรรม (Genetically modified food)

ความเสี่ยงด้านสุขภาพ (Health risk) จากกระบวนการของโลกาภิวัตน์ ยังมีมากมาย อย่างเช่น การที่ประชากรมีรายได้ที่ต่างกัน ช่องว่างระหว่างรายได้มีสูงทำให้คนที่เรียกได้ว่ายากจนนั้น จะมีสุขภาพที่แยกว่า , ความอ่อนแอของตลาดแรงงาน ทำให้แรงงานค่อนข้างจะมีความเสี่ยงต่อการประกอบอาชีพ ทำให้โยงผลลัพธ์เหล่านี้กับสุขภาพ รวมถึงอิทธิพลต่างๆ ที่ทำให้เกิดความกดดันขึ้นกับชีวิตมนุษย์ ชีวิตประจำวันที่ต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

เปรียบเสมือนมนุษย์ถูกขโมยเวลาไป (Teresa, 2002) รวมถึงโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ ซึ่งบุหรี่จัดเป็นปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็งและโรคหัวใจ , โรคที่เกิดจากการบริโภคอาหารเกินความจำเป็น , โรคติดเชื้อที่ติดต่อย่าง ซึ่งเกิดจากการเดินทางติดต่อกันอย่างสะดวก และการพัฒนาของจุลชีพที่มีความดื้อต่อยาในการรักษามากขึ้น

สรุปได้ว่าขบวนการที่รวดเร็วเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างทางประชากร การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้มีส่วนในการกำหนดสุขภาพของมนุษย์อย่างยิ่ง (McMichael, 2000) อาจจำแนกระดับความเสี่ยงต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่ส่งผลต่อสุขภาพได้ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงถึงความสัมพันธ์ของความเสี่ยงในด้านต่างๆ กับสุขภาพ

ต้นตอความเสี่ยง	สุขภาพ
ความเสี่ยงส่วนบุคคล	<ul style="list-style-type: none"> ▪ โดยชีวิตการทำงานในสังคมสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความไม่มั่นคง เกิดความเสี่ยงที่จะเจ็บป่วยหรืออาจเกิดจากปัญหาสุขภาพส่วนตัวหรือ การตกงาน ไม่มีหลักประกันในการคุ้มครองสุขภาพ
ความเสี่ยงของประเทศ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ การผิดพลาดของนโยบายและเศรษฐกิจ เช่น เงินเฟ้อ ▪ การเติบโตของอุตสาหกรรมก่อให้เกิดโรคและอันตรายใหม่ๆ ▪ ความอ่อนแอของระบบกฎหมายและปัญหา ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ▪ ความเสี่ยงจากปัญหาสิ่งแวดล้อม
ความเสี่ยงจากโลกาภิวัตน์ (non-diversifiable global risk)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ โรคระบาดระหว่างประเทศ ▪ ภัยธรรมชาติ ▪ ภัยสงคราม/ การเมือง ▪ การเปิดเสรีการค้าทำให้อำนาจการดำเนินนโยบายของรัฐลดลง ▪ การเคลื่อนย้ายเงินทุนจำนวนมาก ▪ การอพยพแรงงานระหว่างประเทศ

ที่มา : นิพนธ์ พัวพงกร, 2546

ความเสี่ยงระดับโลก (Global risk)

ในแนวความคิดความเสี่ยงระดับโลกนี้ได้อ้างอิงจากรายงานการร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ The world Economic forum , MMC (Marsh and McLennam Companies , Inc) , Merrill Lynch and Swiss Re จากกระบวนการดำเนินการในการร่วมมือดังกล่าวเพื่อที่ระบุชี้และประเมินความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันได้ รวมทั้งมีการร่วมมือกับ World Health Organization (WHO) ในการที่จะปรับปรุง ร่วมมือในการแก้ไข เพื่อป้องกันความเสี่ยงระดับโลกต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการชี้ให้เห็นว่า โลกควรจะหันมาให้ความสนใจในเรื่องของ "ความเสี่ยง" โดย มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะต้องมีมาตรการหรือการกำหนดนโยบายต่างๆ ที่จะส่งแสดงให้เห็นถึงการนำเรื่องความเสี่ยงมาเป็นกรอบที่สำคัญในการพิจารณา เพราะในสภาวะการณ์ปัจจุบัน "ความเสี่ยง" เกิดขึ้นได้ ทุกมิติ ดังนั้นถ้าเราเรียนรู้ ปรับตัว และตั้งรับ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อมวลมนุษยชาติ

ความเสี่ยงระดับโลก ได้แบ่งแยกออกเป็น 5 ด้านดังนี้

- Economic Risk (ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ)
- Societal Risk (ความเสี่ยงทางสังคม)
- Environmental Risk (ความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม)
- Technological Risk (ความเสี่ยงทางด้านเทคโนโลยี)
- Geopolitical Risk (ความเสี่ยงทางภูมิศาสตร์การเมือง)

Economic Risk (ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ)

- Oil price / energy supply

อาจจัดได้ว่า Hydrocarbon เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในระบบโลกาภิวัตน์ มีการคาดการณ์กันว่า จะมีการใช้พลังงานเพิ่มขึ้น 54% นับจากปัจจุบันจนถึงปี 2025 และจะเพิ่มขึ้นมากกว่า 60 % การเพิ่มขึ้นของการใช้พลังงานนี้จะมาจากประเทศที่กำลังพัฒนาโดยเฉพาะแถบเอเชีย ซึ่งจะมีอัตราการใช้ที่สูงมากโดยเฉพาะจีนและอินเดีย แม้ว่า OPEC จะหันมาจัดการในเรื่องอุปสงค์อุปทานเพื่อให้รับมือกับระบบเศรษฐกิจได้ทัน แต่อย่างไรก็ตามราคาของน้ำมันก็ยังขยับตัวสูงขึ้น จึงทำให้โลกในปัจจุบันทุกซทรมานจากราคาน้ำมันที่สูงขึ้นมากกว่า 70 ดอลลาร์สหรัฐต่อบาร์เรล ในปี 2005 ในระยะยาวเมื่อราคาน้ำมันขยับตัวสูงขึ้นจะทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอลง 0.5 %

<p>กล่าวโดยนัยว่าการที่ราคาน้ำมันพุ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลต่อประเทศและธุรกิจที่ต้องใช้พลังงานเชื้อเพลิงเป็นอย่างมาก แม้จะทราบดีว่าผลผลิตจากการใช้น้ำมัน คือ สารพิษที่ส่งอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมก็ตาม</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Asset price / excessive Indebtedness <p>ราคาของบ้านและอสังหาริมทรัพย์เพิ่มสูงขึ้นตามแนวโน้มค่าเฉลี่ยของรายได้ ทั้งนี้เกิดในอเมริกา ออสเตรเลีย อังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์และสเปน ด้วยอัตราค่าเฉลี่ยของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจาก 30 ปีที่แล้วอยู่ระหว่าง 25-60%</p>

Societal Risk (ความเสี่ยงทางสังคม)

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Coming religious wars <p>ภาวะตึงเครียดในเรื่องของศาสนาและอัตลักษณ์ในความเป็นชาติพันธุ์ยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น จึงจัดเป็นประเด็นความเสี่ยงทางสังคมที่สำคัญที่ก่อให้เกิด สงครามในเรื่องของศาสนา โดยมีการคาดการณ์กันว่าประเทศที่มีความเสี่ยงในอีก 10 ปีข้างหน้า คือ ไนจีเรีย , อินโดนีเซีย และซูดาน</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Intellectual Property Rights <p>เนื่องจากอัตราการผลิต การวิจัยและพัฒนาในเชิงอุตสาหกรรมมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกสู่ตลาด สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือ การละเมิด การลอกเลียนแบบ ทำให้ในประเทศอย่างอเมริกาได้มีระบบที่จะมารองรับและควบคุมอย่างเคร่งครัด ในการให้ความคุ้มครองผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ในเรื่องของคอมพิวเตอร์และอุตสาหกรรมในการผลิตยา ต่างก็ตระหนักในการที่ปกป้องผลิตภัณฑ์ของตน จึงมีมาตรการในเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด ปราบปรามการฉ้อโกงในเรื่องเหล่านี้เมื่อมองย้อนกลับในอีกมุมหนึ่งกลับพบความน่าเป็นห่วงในการที่จะเข้าถึงสิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นสำหรับประเทศที่ยังขาดขีดความสามารถในการพัฒนา จึงยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันกันว่าผู้ผลิตนั้นต้องการปกป้องผลิตภัณฑ์หรือผลกำไรกันแน่</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Migration <p>อาจกล่าวได้ว่ามีเพียง 185 ล้านคนในโลกที่ทำนักหรืออาศัยในถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของตน เพราะส่วนใหญ่มักจะมีการอพยพเคลื่อนย้ายไปจากแหล่งที่อยู่เดิมด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป การอพยพกว่าครึ่งซีกโลกนั้นยังไม่มีจรรยาบรรณอย่างแน่ชัด แต่หลักที่สำคัญในการที่จะเคลื่อนย้ายมักต้องการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของตน</p>

<ul style="list-style-type: none"> ■ Global pandemics <p>ความเสี่ยงในเรื่องนี้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ การขยายตัวทางการค้า การเคลื่อนย้ายของประชากร รวมถึงการเชื่อมต่อกันอย่างสะดวกมากขึ้น ดังนั้นในประเด็นเรื่อง ความเสี่ยงที่สร้างความกังวลไปทั่วโลกและทั่วทุกมุมโลกได้รับผลกระทบ และปัญหานี้จัดเป็นรูปแบบที่สำคัญที่ทำให้เกิดความตระหนักมากขึ้น ตัวอย่างคือ โรคระบาดระหว่างประเทศ อย่างเช่น SARS , Avian flu ซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัสและคร่าชีวิตประชากรโลกไปไม่น้อย และในปัจจุบันยังไม่มีวัคซีนในการที่จะปกป้องเชื้อเหล่านี้ และถ้าในอนาคตเชื้อเหล่านี้สามารถติดต่อจากคนสู่คนได้ก็จะก่อให้เกิดหายนะแก่ประชากรโลกอย่างแน่นอน ดังนั้นในเรื่องของโรคระบาดหรือโรคติดต่อนี้ จัดเป็นเรื่องที่เรารับรู้และเห็นรูปธรรมในเรื่องของความเสี่ยงอย่างชัดเจน</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Slow and Chronic disease(Industrialized World) <p>โรคเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นโรคที่เกิดจากความมั่งคั่ง ซึ่งเป็นโรคเรื้อรังที่ไม่ติดต่อ มักเป็นโรคที่เกิดมากในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่พัฒนาแล้ว</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Epidemic disease(Developing World) <p>โรคติดต่อที่นำไปสู่การเสียชีวิตของประชากรทั่วโลกโดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนารวมไปถึงด้อยพัฒนา ได้แก่ HIV/AIDS หรือการระบาดของ วัณโรค , อหิวาตกโรค โดย 34-46 ล้านคน ในปัจจุบันเชื้อ HIV (2/3 ในแอฟริกา , 1/5 ในแถบเอเชีย) 17 ล้านคนในแอฟริกา และ 4.5 ล้านคน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ติดเชื้อวัณโรค สิ่งเหล่านี้ส่งผลในระยะยาวต่อมนุษย์ทั้งในระดับ เศรษฐกิจและสังคม</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Poverty <p>22% ของประชากรโลก มีรายได้น้อยกว่า 1 ดอลลาร์ต่อวัน และ 24% มีรายได้น้อยกว่า 2 ดอลลาร์ สหรัฐต่อวัน ซึ่งความยากจนนี้นำไปสู่ "ความไม่มั่นคงปลอดภัย" ทำให้คนยากจนเหล่านี้เข้าไม่ถึงในเรื่องของการมีสุขภาพที่ดี มีปัจจัยในการดำเนินชีวิตที่ครบถ้วน ความเสี่ยงในเรื่องของความยากจนจัดเป็นความเสี่ยงระยะยาว</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ Demographics <p><u>Ageing</u></p> <p>ทุกๆ ประเทศในโลกหรือแทบทุกประเทศมีการเปลี่ยนผ่านจากระบบครอบครัวที่มีขนาดใหญ่และอายุไม่ค่อยยืนยาว ไปสู่การที่มีครอบครัวขนาดเล็กแต่มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น อัตราการตายลดลง ประเทศที่กำลังพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น ประเทศจีน มีอัตราผู้สูงอายุที่มากขึ้น ทำให้โครงสร้างประชากรแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นสังคมจะต้องปรับตัวเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าวด้วย</p>

Population Loss

ในปัจจุบันหลายๆ ประเทศสามารถมีมาตรการในการคุมกำเนิดและการควบคุมอัตราการเกิดได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านทางอายุจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่สู่วัยชรา ก็ต้องมีตามวัฏจักรอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นถ้าเราไม่มีการกำเนิดประชากรวัยเด็กหรือกลุ่มประชากรใหม่เพื่อมาทดแทนแล้ว ทำให้คาดว่าในปี 2045 เมื่ออัตราการสืบพันธุ์ลดลงจึงอาจทำให้เกิดการขาดแคลนประชากรโลกได้

Environmental Risk (ความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม)

■ Climate change

การแพร่กระจายจากผลลัพธ์ของการใช้วิทยาศาสตร์ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อม คือ การที่โลกร้อนขึ้น (Global warming) โดยมีการคาดการณ์กันว่า อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะสูงขึ้น 1.5-5.8 องศาเซลเซียส ภายในปี 2100 ในเรื่องของผืนน้ำ ระดับน้ำทะเลจะสูงขึ้น 30-90 เซนติเมตร อุณหภูมิในมหาสมุทรจะสูงขึ้นเช่นเดียวกัน เมื่ออุณหภูมิสูงขึ้นทำให้น้ำแข็งขั้วโลกละลายก่อให้เกิดน้ำท่วมอย่างฉับพลันได้ ซึ่งเหล่านี้เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน

■ Natural Catastrophes / Accidents

ในปี 2003 ในยุโรปได้เกิดไฟป่า ทำให้สูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม ความแปรปรวนและการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศโลกได้ส่งผลถึงบริเวณต่างๆ ได้ทั้งทะเลที่มีปะการังและสิ่งมีชีวิตใต้ท้องทะเล ในอุตสาหกรรมที่มีการผลิตนิวเคลียร์ สารเคมีเพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้เกิดความน่าสะพรึงกลัวจากการแพร่กระจายของอนุภาคเหล่านี้ ทำให้พื้นที่ที่ผลิตและใกล้เคียงกลายเป็นพื้นที่เสี่ยง โดยส่วนใหญ่มักอยู่ในเขตเมือง

■ Air pollution

ในเรื่องของมลภาวะทางอากาศตัวเร่งที่สำคัญคือ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์และสารประกอบอินทรีย์ต่างๆ โมเลกุลของสารที่มีขนาดเล็ก สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดหมอก ฝนกรด ส่งผลข้างเคียงต่อสุขภาพของมนุษย์และธรรมชาติด้วย โดยเมืองที่ติดอันดับมีมลภาวะทางอากาศที่สูงคือ ประเทศจีน

Technological Risk (ความเสี่ยงทางด้านเทคโนโลยี)

- Convergence of technologies / nanotechnology

การพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ระดับโมเลกุล ไม่ว่าจะเป็น GMO , Stem cell , nanotechnology (ซึ่งถือเป็นเทคโนโลยีล่าสุดที่กำลังเป็นที่ตื่นตัวกันทั่วโลก โดยเชื่อว่าจะเป็นเทคโนโลยีที่พลิกโฉมใหม่ของการพัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์ เป็นการผลิตที่เกิดจากการจัดเรียงตัวของอนุภาคเล็ก ๆ เช่น อะตอมโมเลกุล) สิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมได้ เนื่องจากสาธารณชนตระหนักถึงความน่ากลัวกับความเสี่ยงที่จะมากับความก้าวหน้าเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น GMO หรือ nanotechnology ที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่เชื่อมโยงกับระบบการย่อย ระบบทางเดินหายใจ จากอนุภาคขนาดเล็กเหล่านี้

Geopolitical Risk (ความเสี่ยงทางภูมิศาสตร์การเมือง)

- Terrorism

การก่อการร้ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การปล้นเครื่องบิน การวางระเบิด ตัวอย่างเช่น การระเบิดที่บาห์ลีปี 2002 , กลุ่ม Al Qaida กว่า 18,000 คน ซึ่งจัดเป็นกลุ่มปฏิบัติการขนาดใหญ่ กลุ่มคนเหล่านี้มองว่า เงินไม่ใช่เรื่องสำคัญ การเติบโตของกลุ่มเหล่านี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือสงครามกลางเมืองขึ้น ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงของชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก ผลของการก่อการร้ายส่งผลกระทบต่อด้านไม่ว่าจะต่อ การเมือง สังคมและธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการประกันภัย โลกต้องตกอยู่ในภาวะทุর্พหุธรรมและหวาดกลัวอย่างมากต่อความไม่มั่นคงเหล่านี้

- Current / future hot spot

ในระดับนานาชาติ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ สงครามภายในประเทศหรือความขัดแย้งภายในประเทศ ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลทำให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจลดลงประมาณ 2.2% และเมื่อความขัดแย้งต่างๆ เริ่มยุติลง ภาพรวมเศรษฐกิจมีแนวโน้มถดถอยประมาณ 15% ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งแยกดินแดน การต้องการสิทธิในการปกครองหรือการแย่งชิงแหล่งทรัพยากร ทำให้ความขัดแย้งก่อตัวสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างจีนกับไต้หวัน อิสราเอลกับปาเลสไตน์ นอกจากนี้ประเทศอิหร่านได้รับการโจมตีจากนานาชาติในเรื่องการที่จะผลิตนิวเคลียร์ แม้ทางผู้นำประเทศจะมีการออกมาประกาศว่าเป็นการผลิตนิวเคลียร์เพื่อสันติก็ตาม

ที่มา Global Risk 2006 Available from : www.weforum.org

การรับรู้ความเสี่ยง (Perception of risk)

การที่เราต้องจำแนกความเสี่ยงกับการรับรู้เรื่องความเสี่ยงภัย (perception of risk) ความรับรู้หรือการกำหนดการรับรู้เป็นเรื่องของความรู้สึกและคุณค่าที่คนให้ค่าต่อสิ่งต่างๆไม่เหมือนกัน ประเด็นที่สำคัญในเรื่องนี้จึงอยู่ที่การยอมรับว่าค่านิยมของคนรับข่าวสารที่ยึดถืออยู่ก่อนแล้วและโอกาสความโปร่งใสของข้อมูลและการสื่อสารเรื่องความเสี่ยง (risk communication) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อสังคมอย่างมาก

ในเรื่องของสุขภาพ ตัวแบบความเชื่อด้านสุขภาพ เป็นเรื่องของการถูกชักจูงด้วยแนวคิดเรื่องของการรับรู้ความเสี่ยง โดยผ่านกระบวนการของ health promotion และ health education ซึ่งขั้นตอนต่อจากการรับรู้ของปัจเจกจะถูกพัฒนาเรื่อย ๆ จนเกิดการปกป้องตนเองจาก ความอันตรายทางด้านสุขภาพ โดยความรู้สึกกังวลใจต่าง ๆ กับผลที่จะตามมาจากรisk จะทำให้ผู้คนที่เชื่อว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการป้องกันผลกระทบที่เชื่อว่าจะต้องได้รับ ซึ่งตัวแบบนี้เข้าใจได้ในรูปแบบการกระทำของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เรื่องความเสี่ยงและการพัฒนาทัศนคติเรื่องความเสี่ยง รวมถึงการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น (Bloor, 1995)

ความสัมพันธ์ในเรื่องของการรับรู้ความเสี่ยงกับเรื่องสุขภาพ เกิดขึ้นเป็นกระบวนการ โดยต้องอาศัยความเชื่อมโยงในเรื่องความรู้สึก ความจำ การเรียนรู้ ประสบการณ์ การตัดสินใจ การแสดงออก อาจมองในแต่ละมิติได้ดังนี้

Who ใครบ้างต้องได้รับผลกระทบ ใครบ้างที่ได้รับผลกระทบอย่างจริงจัง

What ปัญหา ผลกระทบ ความเสี่ยง คือ อะไร

When ผลกระทบหรือความเสี่ยงที่เกิดขึ้นยาวนานแค่ไหน

How ผู้ที่ได้รับความเสี่ยง ต้องปฏิบัติตัวและมีมุมมองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรมีแนวทางอย่างไรเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อาจมองในลักษณะที่เชื่อมโยงได้ว่าการรับรู้ภาวะเสี่ยงของผู้ป่วยเอดส์ ในระดับบุคคลเกิดจากความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ ในเรื่องโอกาสที่จะได้รับความเสี่ยงจากการตัดสินใจของผู้อื่น รวมถึงการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมในเรื่องของการให้ความรู้ การให้ข้อมูลข่าวสาร การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย แต่อย่างไรก็ตามการรับรู้ภาวะเสี่ยงของแต่ละคนนั้นขึ้นกับองค์ประกอบของแต่ละบุคคลในการยอมรับความรุนแรงของอันตรายที่จะเกิดขึ้น พัฒนาการในขั้นต่อมาเมื่อบุคคลรับรู้ถึงภาวะเสี่ยงแล้ว บุคคลก็จะประเมิน

ความเสี่ยงคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากความเสี่ยง ในขั้นสุดท้ายจะเป็นการกระทำเพื่อเป็นการตอบสนอง ในรูปแบบของการที่จะบรรเทาหรือลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

แนวคิดสังคมวิทยาวิทยาศาสตร์

เป็นที่ยอมรับกันว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในโลกปัจจุบัน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดเทคโนโลยี และเทคโนโลยีก็ก่อให้เกิดการพัฒนา ในเบื้องต้น การศึกษาวิทยาศาสตร์เหมือนกับการศึกษากระบวนการทางสังคม นักวิทยาศาสตร์สามารถสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาและสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ เป็นการพัฒนาความคิดในเชิงเหตุผลมากขึ้น เกิดความคมชัดทางความคิด สร้างความรู้ต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและมากมาย ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลง วิทยาศาสตร์นี้มีประโยชน์หลายอย่างที่ปฏิเสธได้ยาก ก่อให้เกิดความเจริญเป็นอย่างมาก โดยคำนิยามของวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เน้นความแม่นยำ ความชัดเจน และความสามารถในการวัดซ้ำได้เหมือนเดิม วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องการคิดอย่างมีเหตุผล การตั้งคำถาม การหาคำตอบ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ วิทยาศาสตร์จึงไปเกี่ยวข้องกับวัตถุ แต่อย่างไรก็ตามวิทยาศาสตร์อาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากความเป็นสาธารณะ เป็นสิ่งที่ยั่งยืน เป็นสิ่งที่มีความจริง รวมทั้งกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ก็ทำให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้น ง่ายขึ้น ก่อประโยชน์ต่อส่วนรวม มากกว่าการก่อประโยชน์เฉพาะปัจเจกบุคคล (Raymond, n.d.)

แนวคิดในเรื่องความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 และต่อเนื่องมาตลอด รวมถึงแนวคิดที่สำคัญ คือ ความเป็นอิสระและการแพร่กระจายความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ในตอนต้นศตวรรษที่ 20 นักสังคมวิทยาทางวิทยาศาสตร์พยายามที่จะเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาแพร่กระจายของข้อมูลกับความรุดหน้าของการวิจัยและพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดขึ้นไปอีก ดังนั้นวิทยาศาสตร์ในความคิดดั้งเดิม คือ การพยายามสร้างความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างความเจริญต่อสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์สาธารณะสังคม วิทยาศาสตร์ได้วางหลักที่สำคัญ คือ ความอิสระของการสื่อสารหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ และการแลกเปลี่ยน ดังนั้นในยุคปัจจุบันการคุ้มครองในเรื่องกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพย์สินทางปัญญา โดยการตัดสินให้เป็นสาธารณสมบัติของผู้คิดค้น จึงคล้ายกับการฝ่าฝืนวัฒนธรรมทางวิทยาศาสตร์ที่มีมาก่อน เพราะทรัพย์สินทางปัญญานั้น ผลจากการคิดค้นจะตกเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคลของผู้ค้นพบ แม้ว่าในปัจจุบันนักสังคมวิทยาวิทยาศาสตร์จะไม่ค่อยยอมรับการหน้าที่หรือหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ในยุคต้นเท่าไรนัก แต่อย่างไรก็ตามนักสังคมวิทยา

วิทยาศาสตร์ ก็ยังเน้นว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมถึงข้อค้นพบต่าง ๆ นักวิทยาศาสตร์ ก็ยังคงเป็นส่วนที่สำคัญต่อการพัฒนางานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งความคิดดังกล่าวนั้นอาจมองได้ว่ามีความขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับการขยายตัวอย่างกว้างขวางของแนวคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา

จากแนวคิดของ Robert K. Merton นักสังคมวิทยาที่สนใจเรื่องของ สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความก้าวหน้าในศตวรรษที่ 16 โดยให้ความสำคัญต่อความเป็นอิสระทางความคิด รวมถึงการแพร่กระจายและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ในระหว่างคริสต์ศักราชที่ 1940 นักสังคมวิทยาวิทยาศาสตร์ให้ความสนใจถึงการทำให้เป็นทางการขององค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยตั้งทฤษฎีที่คล้าย ๆ กันจะเป็นมาตรฐานของความเป็นเจ้าของกับผลลัพธ์ในงานวิจัยต่าง ๆ โดยเป็นหลักเกณฑ์ของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และถูกทำให้เกิดการหนีที่ไปพร้อม ๆ กับหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ที่จะทำให้สามารถที่จะบรรลุเป้าหมายของผลประโยชน์ของนักวิทยาศาสตร์ ก็คือ การแพร่ขยายความรู้ที่ได้รับการรับรอง สิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติ การห้าม การอนุญาตในการให้อำนาจสิทธิขาด หรือการได้รับสิทธิ ที่ต้องทำให้ถูกต้องและมีคุณค่าในเชิงสถาบัน

หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องหลักของความเป็นเจ้าของร่วมกัน นักวิทยาศาสตร์พบว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะเป็นเสมือนการเพิ่มความร่วมมือ , ส่งเสริมให้เข้าถึงการวิจัยทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นธรรมชาติ และช่วยสร้างผลงานรวมถึงการต่อยอดผลงานให้แก่ นักวิทยาศาสตร์ เพราะนักวิทยาศาสตร์นั้นต้องการการเข้าถึงข้อมูล ความรู้พื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ ดังนั้นหลักเกณฑ์ของความเป็นเจ้าของร่วมกันคล้ายกับเป็นเรื่องของการกุศล โดยส่งผ่านการติดต่อสื่อสารผลการวิจัยให้แก่สาธารณชนรับทราบ เพื่อก่อประโยชน์แก่สังคม หลักเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงผลงานวิจัยควรตกเป็นทรัพย์สินของสาธารณชนโดยถือเป็นสาธารณสมบัติและมีการเปิดเผยต่อสังคม นอกจากนี้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ยังคุ้มครองความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ให้เป็นสิทธิของรัฐและประชาชน ทำให้รัฐและประชาชนใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้นให้ขยายวงกว้างออกไป

Merton มองว่าถ้าการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นตกเป็นทรัพย์สินและมรดก หรือสิทธิโดยชอบธรรมของผู้ที่คิดค้นเพียงคนเดียว ก็จะก่อให้เกิดการจำกัดทางความคิดและความรู้ อย่างร้ายแรง ดังนั้นกฎหมายที่เกิดขึ้นในเรื่องของการครอบครองและให้สิทธิผูกขาดแก่การค้นพบ ซึ่งจัดว่าเป็นสิทธิพิเศษที่ผู้ค้นพบจะมอบสิทธิให้แก่ใครก็ได้ นั้น อาจขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นสิทธิในการเป็นเจ้าของจึงเปรียบเสมือนสิ่งที่ลดทอนผลประโยชน์ต่อ

สาธารณะ โดยอ้างความมีเหตุผลในทางกฎหมายของผู้คิดค้น ทำให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ถูกจัดเป็น Public goods หรือสินค้าสาธารณะแต่กลับเป็น Private goods หรือสินค้าส่วนบุคคลจึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์

แต่อย่างไรก็ตามการก่อตัวขึ้นของความขัดแย้งในเรื่องหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์กับนิยามความหมายของเทคโนโลยีที่คล้าย ๆ กับ Private Property ในเศรษฐกิจแบบทุนนิยม Merton ได้อ้างถึงสิ่งที่บ่งบอกถึงการได้ครอบครองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิบัตร ซึ่งเป็น สิทธิผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว (Exclusive Right) ในการใช้และจัดเป็นการระงับหรือจำกัดการถ่ายทอดความรู้ ทำให้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ถูกจำกัดและไม่ถูกเปิดเผยเพื่อประโยชน์แก่สังคม

ในปี 1996 Stephen Hilgartner ได้นำเสนอในเรื่องการเพิกเฉยต่อประเด็นเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาและกฎเกณฑ์การสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ โดยผ่านทาง การแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิทยาศาสตร์รูปแบบใหม่ และได้ตั้งข้อสังเกตถึงคำถามที่ว่า การคุ้มครองทางกฎหมายในเรื่องการค้าส่งผลกระทบต่อรูปแบบการเข้าถึง เครื่องมือการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และ Hilgartner กล่าวว่าเราไม่ควรคาดหวังว่าการคุ้มครองเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาจะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการเปิดกว้างทางการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการจำกัดการเปิดกว้างทางวิทยาศาสตร์ โดยมีการค้าและผลกำไรเข้ามาเป็นตัวควบคุมที่สำคัญ ยกตัวอย่างในเรื่องของสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ (Product Patent) ทำให้เกิดการควบคุมที่เคร่งครัด

ผลกระทบจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ จะไม่มีรูปแบบที่ตายตัวในเรื่องของการเข้าถึงในแต่ละสาขา เพราะปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ระดับของการวิจัยถือเป็นตัวที่กำหนดลักษณะของการเข้าถึงข้อมูลและการแข่งขันในเชิงโครงสร้างได้อีกด้วย Hilgartner มองว่าในยุคปัจจุบัน ควรที่จะปกป้องสิทธิของรับและประชาชน และควรต่อต้านการเป็นเจ้าของข้อมูลที่เป็นประโยชน์เหล่านั้นแต่เพียงผู้เดียว และนโยบายในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาควรจะให้มีความสำคัญต่อหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงมองผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับภาคสาธารณะ อย่างไรก็ตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอาจถูกมองว่าให้ความคุ้มครองผลประโยชน์แก่ผู้เป็นเจ้าของค่อนข้างมาก ทำให้ละเลยในเรื่องของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นของผู้ที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยีเหล่านั้นว่าจะได้รับความเสียหายอย่างไร และก็ยังไม่มีนโยบายที่เด่นชัดที่จะมารองรับปัญหาจากการเข้าไม่ถึงเทคโนโลยีรวมถึงข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์เหล่านั้น

แนวคิดเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญาในความหมายอย่างกว้าง หมายถึงการสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ซึ่งแสดงออก ในรูปแบบใดก็ตามทรัพย์สินทางปัญญานี้อาจเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความคิด แนวคิด กรรมวิธี หรือทฤษฎีทรัพย์สินทางปัญญายังอาจปรากฏในรูปแบบที่จับต้องได้ เช่นการประดิษฐ์ สินค้า หรือสื่อรูปแบบอื่นที่จับต้องได้นอกจากนี้ ทรัพย์สินทางปัญญายังอาจรวมถึงความรู้ การค้นพบ หรือการสร้างสรรค์อีกด้วย จะเห็นได้ว่า ความหมายอย่างกว้างของทรัพย์สินทางปัญญานี้เน้น ที่ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญของมนุษย์ โดยไม่ได้คำนึงถึงชนิดของการสร้างสรรค์ หรือวิธีการสร้างสรรค์หรือวิธีการในการแสดงออกแต่อย่างใด (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2545)

ทรัพย์สินทางปัญญาในความหมายอย่างแคบนั้นถูกนิยามขึ้นเพื่อสนองตอบนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาจะถูก จำแนก เป็นประเภทต่าง ๆ ตามผลผลิตทางปัญญา ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ นโยบายของรัฐ ประโยชน์ในทางสังคม และเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ฯลฯ ทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทมีบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กำหนดรับรอง และให้ความคุ้มครองที่แตกต่างกัน นโยบายของรัฐเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท บัญญัติไว้ภายใต้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือกฎหมายจารีตประเพณี ตามแต่ระบบ กฎหมายของประเทศนั้น ๆ จะเห็นได้ว่า ความหมายอย่างแคบของทรัพย์สินทางปัญญานี้กำจัดอยู่ที่การสร้างสรรค์ ของมนุษย์ที่กฎหมายรับรองไว้เท่านั้น

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทั้งหลายซึ่งให้แก่บุคคลที่มีคุณสมบัติเฉพาะตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ อธิบายอย่างง่าย ๆ ได้ว่า ทรัพย์สินทางปัญญานั้นเป็นสิทธิต่าง ๆ แต่เพียงผู้เดียวที่ผู้สร้างสรรค์จะกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับงานสร้างสรรค์ของตน ในทางทฤษฎี ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิ ในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมากระทำการใด ๆ อันเป็นสิทธิของผู้สร้างสรรค์ แก่งานสร้างสรรค์ รวมตลอดถึงสิทธิในการบังคับสิทธิตามกฎหมายแก่ผู้ละเมิดสิทธิของผู้สร้างสรรค์ด้วยแนวความคิดนี้มีความสำคัญมากเพราะจะต้องใช้ในการให้คำตอบว่าผู้ทรงสิทธิกระทำอย่างไรบ้างต่องานสร้างสรรค์ทางปัญญาของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิกระทำการอย่างไรบ้างต่อบุคคลซึ่งละเมิดสิทธิของตนเป็นสิ่งสำคัญมาก มิฉะนั้นระบบของทรัพย์สินทางปัญญาก็จะประสบความล้มเหลว

แม้ว่าทรัพย์สินทางปัญญาจะมีอยู่เมื่อผลผลิตทางปัญญาได้สร้างสรรค์ขึ้น แต่มีข้อสังเกตว่าสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นแตกต่างหากจากกรรมสิทธิ์ในสื่อแห่งผลผลิตทางทรัพย์สินทางปัญญา ลิขสิทธิ์ในหนังสือจะไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกันกับความเป็นเจ้าของหนังสือซึ่งจับต้องได้ สิทธิบัตรในเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์แตกต่างหากจากความเป็นเจ้าของเครื่องมือ เจ้าของหนังสือหรือเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ มีกรรมสิทธิ์ในการใช้หรือจัดการทรัพย์สินนั้นตามความประสงค์ แต่ไม่สามารถทำการใด ๆ ซึ่งละเมิดต่อสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงลิขสิทธิ์ หรือผู้ทรงสิทธิบัตร เจ้าของหนังสือไม่สามารถทำซ้ำหนังสือโดยปราศจากความยินยอมของเจ้าของลิขสิทธิ์ เนื่องจากสิทธิในการทำซ้ำเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิ์ ผู้ซื้อเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ไม่สามารถผลิตเครื่องมือที่มีสิทธิบัตรได้ เพราะสิทธิในการผลิต กรรมวิธี หรือสินค้าที่ได้รับสิทธิบัตรเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิบัตร หลักเกณฑ์ในการแยกต่างหากจากกันนี้ใช้กับทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภท

เหตุผลในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

การคุ้มครองตามกฎหมายเกิดจากแนวความคิดในเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาติและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบุคคล เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้สร้างสรรค์งานเป็นผู้มีสิทธิ์โดยชอบที่จะได้ประโยชน์จากความอุตสาหกรรมของตน ในทางกลับกันผู้ซึ่งเก็บเกี่ยวจากสิ่งซึ่งไม่ใช่ผลอันเกิดจากแรงงานของตนจะต้องรับผิดชอบผู้ทรงสิทธิ์ การใช้โดยผู้ละเมิดถือว่าเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจแก่ผู้ทรงสิทธิ์ เนื่องจากผู้ทรงสิทธิ์ไม่ได้รับค่าตอบแทนซึ่งเขาควรจะได้รับจากการใช้โดยมิได้รับอนุญาต ภายใต้หลักความเสี่ยง ระบบการคุ้มครองถูกบัญญัติขึ้นเพื่อให้ผู้ละเมิดที่ได้รับอนุญาตต้องจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ทรงสิทธิ์ในการละเมิด ตามแนวคิดนี้วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามุ่งสนับสนุนการสร้างสรรคและให้ความยุติธรรมแก่บุคคลผู้สมควร ในเวลานั้นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเพียงประเด็นภายในประเทศ ผลกระทบที่ใช้นำมาพิจารณาและมาตรการเยียวยาความเสียหายโดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของบุคคลทั้งนี้ไม่ได้คำนึงถึงประเด็นในระดับชาติหรือสากลแต่อย่างใด

ในยุคสมัยต่อมา เห็นว่ามีความเกี่ยวพันกันระหว่างการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและประโยชน์ของชาติ ประเด็นของทรัพย์สินทางปัญญานำมาเกี่ยวกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของสินค้าและบริการฉะนั้นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่เพียงพออาจเพิ่ม การแข่งขันนอกกฎหมายและการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมกับสินค้าคู่แข่ง เพราะไม่ได้รวมค่าวิจัยและพัฒนาสินค้าและบริการนั้น สถานการณ์นี้

จึงถูกอ้างว่าเป็นสาเหตุแห่งการบิดเบือนทางการค้า ประเทศซึ่งเผชิญหน้าหรือกำลังเผชิญหน้ากับผลกระทบทางเศรษฐกิจจึงร้องขอประเทศคู่ค้าของตนในการให้ความคุ้มครองแก่ทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ มิฉะนั้นจะมีมาตรการตอบโต้ทางการค้าตอบแทน มาตรการกระทำโดยฝ่ายเดียวและตามความสมัครใจ แต่ก็ได้ผลในบางกรณีเนื่องจากยังไม่มีกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องนี้โดยตรง ประเทศผู้ส่งออกต้องชี้แจงนำหน้าระหว่างประโยชน์ในการส่งออกของตนกับผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อที่จะตัดสินใจวางนโยบายว่าจะพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศหรือไม่

ความสำเร็จในการก่อตั้งองค์การการค้าโลก (WTO) เป็นพัฒนาการล่าสุดของกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การเจรจาแกตต์ (GATT) รอบอุรุกวัยได้มีการบรรจุระเบียบวาระเรื่องการค้าที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา ประเด็นนี้ถูกเสนอโดยกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมากในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา กลุ่มประเทศเหล่านี้ตระหนักว่ากฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงระหว่างประเทศที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากไม่มีมาตรการบังคับในกรณีที่ประเทศสมาชิกไม่สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ได้ หากประเด็นในเรื่องการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวพันกับประเด็นในเรื่องการค้าระหว่างประเทศโดยการนำเอากระบวนการระงับข้อพิพาทมาใช้ในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลกก็จะเป็นจริง เนื่องจากเศรษฐกิจของแต่ละประเทศต่างก็ขึ้นอยู่กับ การส่งออกสินค้าและบริการ การทำทลายกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศใหม่นี้ อาจนำมาซึ่งผลกระทบร้ายแรงต่อเศรษฐกิจการส่งออกของประเทศ กลไกใหม่ซึ่งผูกการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเข้ากับการค้าระหว่างประเทศ คือ ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า หรือ TRIPs ซึ่งมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) ในส่วนอารัมภบทของ TRIPs สะท้อนให้เห็นความเกี่ยวพันนี้ว่า

“ปรารถนาที่จะลดการบิดเบือนและอุปสรรคที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศและค้ำึงถึงความจำเป็นที่จะส่งเสริมให้มีการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ และเพื่อให้มั่นใจว่ามาตรการและขั้นตอนการบังคับสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญาจะไม่เป็นอุปสรรคต่อการค้าโดยชอบ”

ดังนั้น เหตุในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจึงมีการพัฒนาขึ้น การคุ้มครองซึ่งเดิมเห็นว่าเป็นการสนับสนุนการสร้างสรรคทางปัญญา และตระหนักถึงความเป็นธรรมตามธรรมชาติของบุคคล ในเวลาต่อมาการคุ้มครองถูกปรับขยายขึ้นโดยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติ เพื่อให้

หลุดรอดจากการกระทำโดยฝ่ายเดียวที่กำหนดโดยประเทศคู่ค้า ในที่สุดการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ถูกยกขึ้นไปสู่ระดับระหว่างประเทศโดยสมบูรณ์เมื่อประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ วัตถุประสงค์ของการคุ้มครองในขั้นนี้ไม่ใช่มีเพียงเพื่อกระตุ้นให้มีการสร้างสรรค์ทางปัญญาและปกป้องผลประโยชน์ของบุคคลอีกต่อไป แต่ยังเพื่อทำให้เศรษฐกิจของชาติมั่นคงขึ้นซึ่งการนี้ผู้ที่ถูกกระทบไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลธรรมดาเท่านั้น แต่คือประเทศชาติโดยรวมนั่นเอง

ขอบเขตและเขตอำนาจแห่งการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

โดยหลักการแล้ว การคุ้มครองคือการให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้แก่ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า สิทธิบัตร ฯลฯ สิทธิแต่เพียงผู้เดียวเป็นสิทธิในทางนิเสธที่จะทำให้ผู้อื่นจากการกระทำซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่กฎหมายบัญญัติให้แก่ผู้ทรงสิทธิผู้ซึ่งละเมิดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวจะได้รับการลงโทษทางแพ่งหรือทางอาญาตามแต่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย กฎหมายของบางประเทศมีการให้สิทธิพิเศษอย่างอื่นนอกเหนือจากสิทธิแต่เพียงผู้เดียวอีกด้วย มีการยอมรับแนวความคิดเรื่องสิทธิข้างเคียงซึ่งเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์ซึ่งผู้ทรงสิทธิไม่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว แต่มีสิทธิอย่างอื่นที่ด้อยกว่า

การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเริ่มต้นจากงานภายในประเทศเท่านั้น การจะได้อำนาจซึ่งความคุ้มครองจะต้องมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประเทศนั้นโดยเจาะจง เช่น สัญชาติ ถิ่นที่อยู่ และสถานที่สร้างสรรค์ หรืองานโฆษณา ในยุคก่อนเข้าใจกันว่าผู้สร้างสรรค์ที่ได้รับความคุ้มครองโดยส่วนใหญ่แล้วต้องมีสัญชาติของประเทศนั้น การให้ความคุ้มครองโดยจำกัดนี้เป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอสำหรับกลุ่มประเทศซึ่งเป็นผู้ผลิตผลงาน ดังนั้น จึงมีความพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งการคุ้มครองโดยสะดวกขึ้น กลไกหลัก คือการทำความตกลงทวิภาคี และพหุภาคีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายในภูมิภาคขึ้น เพื่อให้มั่นใจว่าการสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศหนึ่งจะได้รับการคุ้มครองในประเทศข้างเคียงอื่น ๆ ด้วยอย่างมีประสิทธิภาพวิธีนี้สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ด้วยดี และได้มีการนำไปใช้ในระดัปลากที่สุด

วิวัฒนาการของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

ในระยะเวลาที่ผ่านมาหนึ่งร้อยปีมานี้ ได้มีการพัฒนาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างต่อเนื่องในหลายแง่มุม ระบบการคุ้มครองนั้นได้มีการขยายความคุ้มครองไปยังสิ่งที่ได้รับการคุ้มครองในแต่ละสาขามากขึ้น มีทั้งการขยายแขนงของทรัพย์สินทางปัญญาเองและขยายขอบเขต

ของการคุ้มครอง พันธกรณีระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาถูกกำหนดขึ้นภายใต้ ความตกลงระหว่างประเทศที่สำคัญฉบับหนึ่ง คือ TRIPs การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาถูก นำเข้ามาเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ของการค้าระหว่างประเทศเพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองอย่างมี ประสิทธิภาพ

พัฒนาการอีกอย่างหนึ่งของระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา คือ การรวมกฎเกณฑ์ ระหว่างประเทศทั้งหลายไว้ในความตกลงฉบับเดียวกัน แนวทางนี้ได้มีการกล่าวถึงในการเจรจา GATT รอบอุรุกวัยซึ่งปรากฏผลในความตกลง TRIPs กลยุทธ์ของความตกลง TRIPs คือ ความตกลงนี้จะผูกพันประเทศสมาชิกของ WTO ให้ต้องยึดถือตามความตกลงระหว่างประเทศสำคัญที่มี อยู่จำนวนหนึ่งซึ่งความตกลง TRIPs ได้อ้างตัวเป็นฐานแห่งการคุ้มครอง นอกจากนี้ความตกลง TRIPs เองยังสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นอีกด้วย ในเรื่องบรรดาความตกลงระหว่างประเทศที่มีอยู่แล้ว นั้นความตกลง TRIPs มิได้แทนที่ความตกลงดังกล่าว แต่ทำหน้าที่เป็นส่วนเพิ่มเติมความตกลงนั้น เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้แก่การคุ้มครองในระดับระหว่างประเทศ กลุ่มประเทศสมาชิกของ WTO ซึ่งมีได้เป็นภาคีในความตกลงดังกล่าวจึงต้องผูกพันรั้งตามความตกลงเหล่านั้นโดยทาง เทคนิค โดยผ่านพันธกรณีที่กำหนดไว้ตามความตกลง TRIPs นั้นเอง

ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา

ตั้งแต่ความตกลงTRIPsได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากประชาคมโลกประเภทของ ทรัพย์สินทางปัญญาก็ต้องหลากหลายไปตามความตกลง TRIPs ส่วนที่ 2 ของความตกลง TRIPs ซึ่งมีชื่อว่า "มาตรฐานเกี่ยวกับการมี ขอบเขต และการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา" จำแนก ทรัพย์สินทางปัญญาออกเป็นประเภทต่างๆดังนี้

1. ลิขสิทธิ์ (Copyright)
2. เครื่องหมายการค้า (Trademarks)
3. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indicators)
4. การออกแบบอุตสาหกรรม (Industrial Designs)
5. สิทธิบัตร (Patent)
6. การออกแบบผังภูมิ (ภูมิสถาปัตย์) ของวงจรรวม (Layout design of integrated circuit)
7. การคุ้มครองข้อมูลเทคโนโลยีที่ไม่เปิดเผย (Trade Secret)

ตารางที่ 8 แสดงประเภทของการคุ้มครองและข้อตกลงต่าง ๆ ที่ใช้คุ้มครองระบบทรัพย์สินปัญญา

รูปแบบทรัพย์สินทางปัญญา	ประเภทของการคุ้มครอง	เนื้อหาของการคุ้มครอง	ขอบเขตการประยุกต์ใช้	ข้อตกลงระหว่างประเทศ
ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม	สิทธิบัตร และอนุสิทธิบัตร	ความใหม่, ขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และการประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรม	การผลิต, การเกษตร	Paris Convention Patent Cooperation Treaty Budapest Treaty Strasbourg Agreement TRIPs
	การออกแบบอุตสาหกรรม	การออกแบบเครื่องประดับ	เครื่องประดับ เครื่องยนต์	Hague Agreement Locarno Agreement TRIPs
	เครื่องหมายการค้า	การบ่งชี้สัญญาณและสัญลักษณ์	ทุกอุตสาหกรรม	Madrid Agreement Nice Agreement Vienna Agreement
	สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์	การบ่งชี้ชื่อของสถานที่	ไวน์	Lisbon Agreement TRIPs
ทรัพย์สินในเรื่องของศิลปะ วรรณกรรม	ลิขสิทธิ์	การแสดงชื่อผู้ที่เป็นเจ้าของงานเขียน	การพิมพ์, อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ อุปกรณ์คอมพิวเตอร์	Berne Convention Rome Convention Geneva Convention Brussels Convention WIPO Copyright Treaty Universal Copyright Convention TRIPs
ความลับทางการค้า		ข้อมูลความลับทางธุรกิจ	ทุกอุตสาหกรรม	TRIPs

ที่มา : Keith, 2000

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาความเกี่ยวพันของทรัพย์สินทางปัญญาที่ส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงด้านสุขภาพ ดังนั้นประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับระบบสุขภาพอย่างมากและเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องการวิจัยคือ ในเรื่องของสิทธิบัตร

สิทธิบัตร (Patent) หมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้น หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่มีลักษณะตามที่กำหนดในกฎหมาย กฎกระทรวง และระเบียบว่า ด้วยสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้นหรือ การออกแบบ ดังนั้นสิทธิบัตร คือ สิทธิพิเศษ ที่ให้ผู้ประดิษฐ์คิดค้นหรือผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ มีสิทธิ ที่จะผลิตสินค้า จำหน่ายสินค้าแต่เพียงผู้เดียว ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

สิทธิบัตร แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือสิทธิบัตรการประดิษฐ์และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์
การประดิษฐ์ หมายถึง การคิดค้นเกี่ยวกับ กลไก โครงสร้าง ส่วนประกอบ ของสิ่งของ เครื่องใช้ เช่น ยารักษาโรค หรือการคิดค้นกรรมวิธีในการผลิตสิ่งของ เช่น วิธีการในการผลิตสินค้า
การออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การออกแบบรูปร่าง ลวดลาย หรือสีสันทัน ที่มองเห็นได้จากภายนอก

ผลิตภัณฑ์อรรถประโยชน์ (Utility Model) หรือ อนุสิทธิบัตร (Petty patent) เป็นการ ให้ความคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์คิดค้น เช่นเดียวกับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ แต่แตกต่างกันตรงที่การ ประดิษฐ์ที่จะขอรับอนุสิทธิบัตร เป็นการประดิษฐ์ที่มีเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อย และมี ประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น

การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้ กฎหมายกำหนดว่า จะต้องมีความสมบูรณ์ครบ ทั้ง 3 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Novelty) คือ ยังไม่เคยมีจำหน่ายหรือขายมาก่อน หรือยังไม่เคย เปิดเผยรายละเอียดของสิ่งประดิษฐ์ในเอกสารสิ่งพิมพ์ใดๆ ในทีวี หรือในวิทยุ มาก่อน
2. มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (Invention step) คือ ไม่เป็นสิ่งการประดิษฐ์ที่สามารถทำได้ ง่าย โดยผู้มีความรู้ในระดับธรรมดา
3. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม (Industrial Application)

การประดิษฐ์ที่ขอรับอนุสิทธิบัตรได้ กฎหมายกำหนดว่า จะต้องมีความสมบูรณ์ครบ ทั้ง 2 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Novelty) คือ ยังไม่เคยมีจำหน่ายหรือขายมาก่อน หรือยังไม่เคย เปิดเผยรายละเอียดของสิ่งประดิษฐ์ในเอกสารสิ่งพิมพ์ใด ๆ ในทีวี หรือวิทยุ มาก่อน
2. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม (Industrial Application)

แนวคิดทฤษฎีนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

หลักปรัชญาในเรื่องของการประกันสุขภาพ

- Risk sharing , Risk pooling

เป็นในรูปแบบของการเฉลี่ยความเสี่ยงหรือการรวมความเสี่ยงไว้ด้วยกัน การป้องกันความเสี่ยงเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ก่อนที่เหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาจะเกิดขึ้น การป้องกันความเสี่ยงเป็นการลดโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้น ซึ่งทำให้ผู้ที่เสี่ยงมีสวัสดิการที่สูงขึ้น การลดความเสี่ยงเป็นกลยุทธ์ที่ลดผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เสี่ยงที่ได้เกิดขึ้นมาด้วยการลงขัน (Pooling) ทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ โดยที่เป็นการโอนทรัพยากรจากผู้ที่ไม่ได้รับผลกระทบ (หรือได้รับผลกระทบน้อย) ไปสู่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (หรือได้รับผลกระทบมาก)

- Uncertainty in health (ความไม่แน่นอนของสุขภาพ)

ไม่ว่าจะเป็น Disease and severity (Health risk) หรือ Cost of Care (Catastrophic illness) โดยที่สภาวะสุขภาพที่ไม่แน่นอน ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อบุคคล เช่น ความเสี่ยงที่จะสูญเสียสุขภาพ ความเสี่ยงที่จะต้องมียาใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจำนวนมาก ตัวอย่างเช่นในกรณีผู้ป่วยแบบหมดเนื้อหมดตัว (Catastrophic illness) ในกรณีการผ่าตัดหัวใจ นอกจากนั้นการเสื่อมของสุขภาพยังลดความสามารถในการทำงาน ลดประสิทธิภาพขณะทำงาน ซึ่งมีผลต่อเนื่องทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะสูญเสียรายได้ (Pongcharoensuk, 2005)

- Guarantee access to health services (การรับประกันการเข้าถึงบริการสุขภาพ)

คือ การมีหลักประกันที่แน่นอนว่าจะไม่ถูกทอดทิ้งในกรณีที่ไม่สามารถจ่ายได้ โดยยึดตามหมวดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 82 ว่า รัฐต้องจัดและส่งเสริมการสาธารณสุขให้ประชาชนได้รับการบริการที่ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง

ความหมายและลักษณะสำคัญของหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

สำนักงานโครงการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข (2544 ช) ให้ความหมายหลักประกันสุขภาพใน 3 ความหมาย ดังนี้

1. หลักประกันสุขภาพ คือ สิ่งที่ทำให้คนๆ หนึ่งมั่นใจได้ว่าจะได้รับการดูแลเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง มีการป้องกันโรค เพื่อไม่ให้เจ็บป่วยง่ายและเมื่อเจ็บป่วย ไม่สบาย สามารถไปหาหมอ หรือแม้แต่ได้รับยาเพื่อแก้ไขเยียวยารักษา

โรคได้ โดยไม่ต้องกังวลเรื่อง ค่ารักษาพยาบาลเกินไป จนทำให้ขาดโอกาสรักษาตัว

2. หลักประกันสุขภาพ คือ การเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข คนรวยช่วยคนจน คนไม่ป่วยช่วยคนป่วย โดยมีกองทุนประกันสุขภาพแห่งชาติ ที่สามารถจัดการให้บริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขสำหรับทุกคนในประเทศได้อย่างเท่าเทียมกัน
3. หลักประกันสุขภาพ คือ สิทธิในฐานะพลเมืองไทย ที่รัฐต้องประกันให้กับประชาชนในประเทศ เป็นบริการที่ได้มาอย่างชอบธรรม มีศักดิ์ศรี

จากความหมายหลักประกันสุขภาพด้านบนตามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการประกันสุขภาพหมายถึง การป้องกันต่อความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้บริการทางการแพทย์ที่มีค่าใช้จ่ายสูง สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพได้ โดยไม่ต้องกังวลเรื่องค่ารักษาพยาบาลเกินไป จนทำให้ขาดโอกาสรักษาตัว

ศุภสิทธิ์ พรรณนารุโณทัย ดิเรก บัณฑิตวิวัฒน์ และ สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของหลักประกันสุขภาพด้านบนแบบใหม่ (New Universalism) ได้แก่

1. การครอบคลุมสมาชิก ควรครอบคลุมประชาชนทั้งหมดไม่ว่ายากดีมีจน นั่นคือ เป็นหลักประกันสุขภาพภาคบังคับ
2. การคุ้มครองโดยถ้วนหน้า คือ คุ้มครองประชาชนทุกคน ตามขอบเขตสิทธิประโยชน์ที่กำหนด ไม่ได้หมายถึงครอบคลุมสิทธิประโยชน์ทุกชนิด
3. การจ่ายให้กับสถานพยาบาล ไม่ใช่การจ่ายโดยผู้รับบริการ หรือเวลาที่เจ็บป่วย
4. ผู้ให้บริการ เป็นไปได้ทั้งผู้ให้บริการในภาครัฐ และภาคเอกชน มีส่วนร่วมมือกัน

Kutzin (1998) ได้กล่าวถึงหน้าที่หลักสำคัญของการประกันสุขภาพไว้ 2 ประเภท คือ

1. การให้หลักประกันในการเข้าถึงบริการที่มีประสิทธิผลดีเมื่อความจำเป็น
2. ปกป้องรายได้หรือทรัพย์สินของครัวเรือนที่เจ็บป่วยจากการสูญเสียเงินหรือทรัพย์สินเมื่อเผชิญกับค่ารักษาพยาบาลที่มีราคาแพง

วัตถุประสงค์ของหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

1. ความเสมอภาค (Equity) นอกจากความเสมอภาคในแง่สิทธิตามกฎหมายแล้ว ความเสมอภาคยังรวมถึงการกระจายภาระด้านค่าใช้จ่ายในลักษณะก้าวหน้าและเป็นธรรม และการเข้าถึงบริการที่ได้คุณภาพมาตรฐานเพียงพออย่างเสมอกัน
2. ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึงระบบที่ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่าที่สุด โดยใช้ระบบการบริหารจัดการที่เคร่งครัด และเน้นบริการผ่านเครือข่ายสถานบริการปฐมภูมิ (Primary Care Networks) ซึ่งเป็นบริการที่สร้างผลลัพธ์ด้านสุขภาพด้วยต้นทุนต่ำ
3. ทางเลือกในการรับบริการ(Choice) ประชาชนควรมีสิทธิเลือกใช้บริการที่หลากหลายจากผู้ให้บริการประเภทต่างๆ รวมถึงสถานบริการของภาคเอกชน สามารถเข้าถึงง่ายและเลือกได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. การ "สร้าง" ให้มีสุขภาพดีถ้วนหน้า ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ามุ่งสู่การสร้างสุขภาพดี ไม่เพียงคุ้มครองค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเท่านั้น โดยเน้นส่วนที่เป็นบริการสุขภาพส่วนบุคคล (Personal Healthcare) ที่เป็นบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันภัยต่อสุขภาพด้วย

เป้าหมายของการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

เป้าหมายของการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า คือ การสร้างหลักประกันให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้ตามความจำเป็นโดยถือเป็น "สิทธิ" ของประชาชน มิใช่เป็นเรื่องที่รัฐสงเคราะห์หรือช่วยเหลือประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 52 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากการสร้างหลักประกัน สุขภาพให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะทำให้ประชาชนทุกคนมี "สุขภาพดี" หรือมี "สุขภาพวะ" ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของระบบสุขภาพได้ การที่ประชาชนจะมี "สุขภาพดี" ได้นั้น ประชาชนต้องสามารถพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพได้มากขึ้น เข้ามามีส่วนร่วมดูแลและบริหารจัดการระบบสุขภาพโดยถือว่า "สุขภาพ" เป็นเรื่องของประชาชนทุกคน และเพื่อประชาชนทุกคน (All for Health and Health for All) ทั้งหมดจะทำให้ระบบเน้นที่การ "สร้าง" สุขภาพมากกว่าการ "ซ่อม" สุขภาพ การสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เพื่อให้ประชาชนทุกคนมี "สุขภาพดี" นั้นจึงจะต้องสนับสนุนการสร้างเงื่อนไขต่างๆ ดังกล่าวให้เกิดขึ้น

หลักการสำคัญในการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

สำนักงานโครงการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข (2544ก) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญในการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ไว้ดังนี้

1. กระบวนการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับและเป็นเจ้าของร่วมกันมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน โดยมีเป้าหมายคือ สุขภาวะ ตามหลักการสุขภาพเพียงพอ
2. ประชาชนจะต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิในการได้รับบริการที่มีคุณภาพ และในระยะถัดไปเมื่อระบบการจัดการลงตัว ประชาชนควรมีสิทธิในการเลือกขึ้นทะเบียนและใช้บริการจากหน่วยบริการระดับต้น หรือเครือข่ายหน่วยบริการระดับต้นที่ตนเองพึงพอใจ และใกล้บ้านหรือที่ทำงาน เพื่อเป็นสถานพยาบาลประจำบุคคลหรือประจำครอบครัว
3. สถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนที่จะให้บริการ จะต้องเป็นสถานพยาบาลที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพ (Quality Accreditation) โดยถือว่าการรับรองคุณภาพสถานพยาบาลเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น เพื่อสร้างหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับบริการที่มีคุณภาพ
4. ระบบประกันสุขภาพแห่งชาติ จะให้ความสำคัญกับการมีและใช้หน่วยบริการระดับต้น (Primary Care) เป็นจุดบริการด่านแรก ซึ่งทำหน้าที่ให้บริการแบบผสมผสาน(ทั้งการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ) กรณีที่เกินความสามารถหน่วยบริการระดับต้นจะรับผิดชอบส่งต่อผู้ป่วยไปรับบริการต่อที่สถานพยาบาลอื่น
5. สนับสนุนให้หน่วยบริการระดับต้นด้วยกันเอง และหน่วยบริการระดับต้นกับสถานพยาบาลระดับอื่น ให้บริการร่วมกันในลักษณะเครือข่าย (Provider Network) โดยอาจจะเป็นเครือข่ายของภาครัฐด้วยกันเองหรือระหว่างภาครัฐกับเอกชน
6. ระบบการเงินการคลังเพื่อการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า จะต้องเป็นระบบที่สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายได้ในระยะยาว (Cost Containment System) และระวังไม่ให้เกิดสภาพที่ประชาชนมาพึ่งบริการมากเกินความจำเป็น กลไกการจ่ายเงินแก่สถานพยาบาลจะต้องเป็นการจ่ายแบบปลายปิด (Close End) และเป็นการจ่ายเงินแบบมุ่งเน้นผลลัพธ์การดำเนินงาน (Performance Related Payment)
7. สิทธิประโยชน์หลักและรูปแบบหรือกลไกการจ่ายเงิน (Payment Mechanism) แก่ผู้ให้บริการจะต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน ไม่ว่าจะบริการโดยกองทุนประกันสุขภาพที่กองทุนก็ตาม

8. ระบบประกันสุขภาพในอนาคตหรือระบบประกันสุขภาพแห่งชาติ ควรจะประกอบด้วย กองทุนประกันสุขภาพกองทุนเดียว เพื่อให้มีเอกภาพในการบริหารงานและให้มีชุดสิทธิประโยชน์หลักเหมือนกัน

จะเห็นได้ว่าหลักการสำคัญในการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า นั้นควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ ประชาชนจะต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิในการได้รับบริการที่มีคุณภาพ สถานพยาบาลที่ให้บริการจะต้องมีมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับหน่วยบริการระดับต้น มีระบบการส่งต่อผู้ป่วยที่เหมาะสม โดยมีการสนับสนุนการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย มีระบบการเงินการคลังที่สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายได้ในระยะยาว มีมาตรฐานเดียวกันในเรื่องของสิทธิประโยชน์หลักในการให้บริการประชาชน และในอนาคตระบบประกันสุขภาพแห่งชาติควรมีเอกภาพในการบริหารงาน เพื่อให้มีสิทธิประโยชน์หลักที่เหมือนกัน

แนวคิดเรื่องสิทธิของผู้ป่วยเอดส์

แนวคิดพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์จึงมีสิทธิบางประการที่ติดตัวมาแต่กำเนิดจนกระทั่งตาย ควรอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเคารพในสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานของบุคคลทุกคนโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเผ่าพันธุ์ เพศภาษา และความเชื่อทางศาสนาแต่อย่างไร มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตตามมาตรฐานเพื่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับตนเองและครอบครัว โดยรวมถึงการได้รับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบริการทางสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันความมั่นคง เมื่อว่างงาน เจ็บป่วย พิกัด เป็นม่าย ยามชรา หรือเมื่อประสบเคราะห์กรรมจากเหตุการณ์ที่เรามีส่วนเกี่ยวข้องและเมื่อเจ็บป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการบริการเพื่อสุขภาพ สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารจากแพทย์ผู้รักษา สิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา สิทธิส่วนบุคคล ที่จะได้รับการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับความเจ็บป่วยไว้เป็นความลับ

ในส่วนของผู้ติดเชื้อเอดส์ควรมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลสุขภาพและรักษาพยาบาลสิทธิว่าด้วยการเป็นอยู่ส่วนตัวอันเป็นเรื่องของการเปิดเผยความลับ การบังคับตรวจเชื้อเอดส์ สิทธิที่จะทำงานโดยการห้ามไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะกรณีทั้งการจ้างงานหรือการให้ออกจากงาน

กฎบัตรสหประชาชาติได้กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นสิทธิของแต่ละคน โดยมีแนวคิดว่ามนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์จึงมีสิทธิบางประการที่ติดตัวมา

แต่กำเนิดจนกระทั่งตาย สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และไม่มีผู้ใดจะล่วงละเมิดได้ สิทธิเหล่านี้ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพของร่างกาย และความเสมอภาคเป็นต้น

สิทธิตามกฎหมายไทย จากสถานการณ์ของโรคเอดส์ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้ป่วย ชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว จึงทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ด้านสิทธิผู้ป่วยว่าควรเป็นเช่นไร สิทธิด้านสุขภาพตามหมวดที่ 5 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2538 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ในมาตรา 89 จัตวา ได้บัญญัติไว้กว้าง ๆ ว่า "รัฐพึงส่งเสริมการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยทั่วถึง และพึงให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า และพึงส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะทำได้" การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐจะต้องกระทำให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าและทันต่อเหตุการณ์ บทบัญญัติในมาตรานี้ เป็นคำมั่นสัญญาที่เสมือนกำหนดหน้าที่ของรัฐพึงกระทำในการให้บริการเพื่อสุขภาพต่อพลเมือง ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวก็สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน ที่บัญญัติในการปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights)(1948) ข้อ 25 ว่า

"มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตตามมาตรฐานเพื่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี สำหรับตนเองและครอบครัว โดยรวมถึงการได้รับอาหาร เคียงนุ่มนวม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบริการทางสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันความมั่นคง เมื่อว่างงาน เจ็บป่วย พิกการ เป็นหม้าย ยามชรา หรือเมื่อประสบเคราะห์กรรมจากเหตุการณ์ที่เขามิได้มีส่วนเกี่ยวข้อง"

สิทธิมนุษยชนของผู้ป่วยเอดส์

พนักงานอัยการดำเนินการเผยแพร่ความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ป่วยเอดส์เพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยเอดส์ใน 4 สิทธิหลัก (คณะกรรมการองค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์, 2539) ดังนี้

1. สิทธิในการศึกษา (Right to Education)

ผู้ป่วยโรคเอดส์มีโอกาสที่จะเข้าถึงและได้รับประโยชน์จากการจัดการด้านการศึกษารวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการศึกษา ทั้งในสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชน ตลอดจนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษานอกสถานศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง ผู้ป่วยเอดส์ ผู้ที่ต้องสงสัยว่าจะติดโรคเอดส์ หรือกลุ่มเสี่ยงต่อโรคเอดส์ มีสิทธิในการศึกษาโดยไม่ถูกปฏิเสธ หรือวิตรอนสิทธิหรือตั้งข้อจำกัดใด ๆ ทั้งสิ้น

ในสถาบันการศึกษาทุกแห่งผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์จะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยกฎและระเบียบเดียวกันกับผู้อื่น โดยไม่เลือกปฏิบัติ

ข้อกำหนดที่ถือว่าการฝ่าฝืนสิทธิมนุษยชน มีดังนี้

- การกีดกันหรือตัดโอกาสทางการศึกษาต่อผู้ป่วยเอดส์
- การบังคับให้ตรวจเลือดโรคเอดส์อันเป็นเงื่อนไขขั้นต้นในการรับเข้าสถานศึกษา

2. สิทธิในการทำงาน (Right to Work)

ผู้ป่วยเอดส์ที่ยังสามารถทำงานได้ มีสิทธิในการทำงานรวมถึงสิทธิของความเท่าเทียมกันในโอกาสของการจ้างงาน ความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การคลังของสาธารณะในที่ทำงานร่วมกับการสนับสนุนในหน้าที่การงาน ตลอดจนสิทธิในการจัดตั้งหรือเข้าร่วมสหภาพหรือองค์กรผู้ใช้แรงงาน และต้องไม่ถูกกีดกันหรือแบ่งแยกด้วยวิธีการหรือรูปแบบใด ๆ ในที่ทำงาน

ข้อกำหนดที่ถือว่าการฝ่าฝืนสิทธิมนุษยชน มีดังนี้

- การบังคับให้ตรวจเลือดโรคเอดส์ อันเป็นเงื่อนไขขั้นต้นในการจ้างงานหรือการคงการจ้างงาน และ/หรือการปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพเฉพาะ
- การกีดกันหรือแบ่งแยกผู้ป่วยโดยนายจ้าง รวมทั้งนายจ้างยินยอมหรืออดกลั้นต่อการกระทำใดๆ ของพนักงานในที่ทำงาน ที่เป็นการกีดกันผู้ป่วยเอดส์
- การกระทำใดๆ ของนายจ้างและพนักงานในที่ทำงาน ซึ่งเป็นการเปิดเผยความลับเกี่ยวกับสถานภาพของการติดเชื้อโรคเอดส์ของผู้ป่วยเอดส์

3. สิทธิด้านสวัสดิการและการให้บริการทางสังคม (Right to social security and services)

ผู้ป่วยเอดส์ต้องได้รับการประกันว่าจะได้รับการบริการสาธารณะ รวมทั้งการบริการทางสาธารณสุขและการแพทย์อย่างเท่าเทียมกับผู้อื่นโดยไม่ถูกปฏิเสธหรือวิดรอนหรือตั้งข้อจำกัดเว้นเสียแต่จะมีหลักฐานทางการแพทย์ยืนยันด้วยความเป็นเหตุเป็นผลและเป็นวิทยาศาสตร์

ข้อกำหนดที่ถือว่าการฝ่าฝืนสิทธิมนุษยชน มีดังนี้

- การบังคับให้ตรวจเลือดโรคเอดส์ อันเป็นเงื่อนไขขั้นต้นในการเข้ารับบริการ
- การกีดกันหรือตัดโอกาสในสวัสดิการและการบริการทางสังคมของผู้ป่วยเอดส์

- การปฏิเสฐ หรือรื้อถอนสิทธิ หรือตั้งข้อจำกัดใดๆ ในการให้สวัสดิการและบริการทางสังคม เว้นเสียแต่จะมีหลักฐานทางการแพทย์ยืนยันด้วยความเป็นเหตุเป็นผลและเป็นวิทยาศาสตร์

4. สิทธิการรับการรักษาและดูแล (Right to Treatment and care)

รัฐต้องทู่เมและให้หลักประกันว่า ผู้ป่วยเอดส์ทุกคนจะได้รับการรักษาทางการแพทย์ด้วยมาตรฐานที่ดีเหมาะสม (ในที่นี้รวมถึงได้รับยาต้านไวรัสด้วย) รวมทั้งการให้บริการปรึกษาและสนับสนุนอื่นโดยปราศจากการกีดกัน ไม่ใช่เงื่อนไขทางการเงินของบุคคลเป็นตัวชี้วัด หรือบ่งบอกมาตรฐานการให้บริการ

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรอนงค์ บุญจํารงค์ (2546) :ได้ศึกษาและวิเคราะห์ระบบการให้บริการรักษาผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ด้วยยาต้านไวรัสของประเทศบราซิล การศึกษาพบว่าจุดแข็งของระบบการดูแลรักษาผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ ด้วยยาต้านไวรัสของประเทศบราซิล คือ

- รัฐบาลมีนโยบายที่ชัดเจน โดยมีการตราเป็นกฎหมาย ไม่มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณในการดำเนินโครงการและการจัดซื้อยา และมีการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง ทั้งจากรัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง
- มีระบบสุขภาพที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานตามโครงการ โดยผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยจะได้รับการดูแลรักษาด้วยยาต้านไวรัสทุกคน หากมีข้อบ่งชี้ตามที่คู่มือการให้ยาต้านไวรัสกำหนดไว้ และแพทย์มีอิสระในการสั่งยาตามมาตรฐานที่กำหนด
- มีระบบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย มีการขึ้นทะเบียนผู้ติดเชื้อและบันทึกข้อมูลของผู้ติดเชื้อที่รับยาต้านไวรัสด้วยระบบออนไลน์ไปยังหน่วยบริการยาต้านไวรัส
- มีจำนวนหน่วยบริการยาต้านไวรัส มีบริการตรวจระดับภูมิคุ้มกันและระดับไวรัสทั่วถึง
- การตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาโรคเอดส์ โดยมองว่าโรคเอดส์เป็นปัญหาร่วมกันและต้องมีการร่วมกันแก้ไข ไม่ใช่เป็นปัญหาของคนใดคนหนึ่ง องค์กรใดองค์กรหนึ่ง เป็นปัญหาร่วมกันที่บุคคลทุกคนจะต้องร่วมกันแก้ไข
- มีการต่อรองกับบริษัทยาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการผลิตยาต้านไวรัสเอดส์ใช้ในประเทศได้ถึง 40% ของยาต้านไวรัสที่ใช้ภายในประเทศ

การศึกษาพบว่าจุดอ่อนของระบบการดูแลสุขภาพผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ ด้วยยาต้านไวรัสของประเทศบราซิล คือ

- ในระยะยาว งบประมาณที่ใช้จะเพิ่มสูงมากขึ้น ฉะนั้นในปัจจุบัน ถ้าคิดต่อหัวต่อปี ผู้ป่วย 1 ราย ค่าใช้จ่ายยาต้านไวรัสประมาณ 2,500 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 100,000 บาท ต่อปี โดยค่าใช้จ่ายสูงกว่าที่ประเทศไทยใช้กับผู้ป่วย 1 ราย ประมาณเกือบ 10 เท่า
- เนื่องจากประเทศบราซิลใช้ยาต้านไวรัสเอดส์ตามมาตรฐานของอเมริกา พื้นฐานการให้บริการสาธารณสุข หรือระบบสาธารณสุขมูลฐานของประเทศให้กับประชาชนทั่วไปตามโรงพยาบาล สถานีอนามัย ค่อนข้างต่ำกว่าเกณฑ์ของทางตะวันตก
- ขาดระบบติดตามอย่างต่อเนื่องในรายที่เริ่มใช้ยาต้านไวรัส ซึ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาความต่อเนื่องของการกินยา สำหรับประเทศไทย รัฐบาลเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายผู้ติดเชื้อเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตาม การให้ข้อมูล การให้การปรึกษากับผู้ที่ติดเชื้อที่รับยาต้านไวรัส ถือว่าเป็นจุดหนึ่งที่รัฐบาลไทยเปิดโอกาสให้เกิดการทำงานร่วมกัน

สุชาติ ศิริวัฒน์ (2540) : ได้ศึกษาอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติในการกำหนดนโยบายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย : ศึกษากรณีการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา จากการศึกษาพบว่า การตัดสินใจของรัฐบาลไทยโดยการแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตร เพื่อให้การคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยานั้นเป็นเพราะอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "โครงสร้างอำนาจข้ามชาติ" โดยดำเนินการในสองรูปแบบ คือ 1. การกดดันด้วยมาตรการทางการค้า ซึ่งวิธีการนี้ทำให้นักธุรกิจส่งออกไทยและรัฐบาลไทยเกรงว่าจะเกิดผลกระทบต่อ การส่งออกอย่างหนัก อันเป็นวิธีการกดดันที่ได้ผลทำให้รัฐบาลไทยยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของสหรัฐฯ และ 2. การรณรงค์เชิงนโยบายที่เน้นความถูกต้องชอบธรรมและประโยชน์ของการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งมีบรรษัทยาข้ามชาติซึ่งเป็นผู้เคลื่อนไหวโดยผ่านสมาคมผลิตภัณฑ์เภสัชกรรมและโดยความร่วมมือจากองค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก (WIPO) ในการจัดสัมมนาเชิงวิชาการกับหน่วยงานของรัฐบาลไทย

อย่างไรก็ตามการเรียกร้องดังกล่าวข้างต้นได้รับการคัดค้านจากกลุ่มพลังทางสังคม ซึ่งได้รณรงค์คัดค้านในรูปแบบต่าง ๆ โดยโต้แย้งว่าการคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาจะทำให้ราคาขายแพงขึ้น เพราะการผูกขาดตลาดยาในประเทศ กลุ่มเหล่านี้ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการสาธารณสุขหลายองค์กร นิสิตนักศึกษา รวมทั้งบริษัทไทย การศึกษานี้ยังพบว่า

ข้อเรียกร้องของกลุ่มชนข้ามชาติจะสำเร็จเพียงใดยังขึ้นอยู่กับสภาวะลักษณะของประเทศไทย ตลอดจนระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ อีกด้วย

พนิตพร ศรีประชุม (2534) : ได้ศึกษาในเรื่องของแนวทางการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาในประเทศไทยโดยการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศไทยนั้นมิได้ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่งานประดิษฐ์ทุกประเภท เนื่องจากการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรเป็นการให้สิทธิพิเศษแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้ประดิษฐ์ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาในประเทศไทย เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประดิษฐ์คิดค้นและต่อสังคมส่วนรวม โดยพิจารณาถึงสภาพและระดับเศรษฐกิจสังคมและวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่าการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ ได้ดังนั้นถ้าหากประเทศไทยจะขยายความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาแล้วจะต้องพิจารณามาตรการเข้ามาใช้ควบคู่เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประดิษฐ์และสังคมส่วนรวม

Viravaidya , Obremskey and Myers (1992) : ซึ่งชี้ให้เห็นค่าใช้จ่ายของโรคเอดส์(เมื่อพิจารณาทั้งค่าใช้จ่ายโดยตรงและโดยอ้อม) ว่าในปี 2000 ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจะสูงถึง 2.2 พันล้านบาท ในการประมาณระดับสูง และ 1.8 พันล้านบาทในการประมาณระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว(GDP per capita) ค่าใช้จ่ายของโรคเอดส์จะสูงเป็น 16-18 เท่า การศึกษานี้ช่วยกระตุ้นให้ผู้ดำเนินนโยบายและผู้บริหารประเทศในขณะนั้นตื่นตัวถึงผลกระทบจากโรคเอดส์ที่เกิดขึ้น ถ้าไม่ได้ดำเนินการใด ๆ อย่างไม่ดีเนื่องจากการศึกษานี้ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นจริง แต่ใช้ตัวเลขจากการประมาณทั้งหมด จึงอาจจะทำให้การนำไปใช้ขาดความน่าเชื่อถือในกรณีที่ต้องการตัวเลขที่แน่นอน หลังจากนั้น Obremskey (1995) ได้ใช้ตัวเลขจากการศึกษาของสุคนธา คงศีลและคณะ (2535) มาประมาณค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าค่ารักษาพยาบาลของผู้ใหญ่เพิ่มจาก 313 ล้านบาทในปี 1993 เป็น 826 ล้านบาทในปี 2000 และของเด็กเพิ่มจาก 77 ล้านบาทเป็น 175 ล้านบาท นอกจากนั้น Obremskey ยังได้ประมาณว่าการที่ผู้ติดเชื้อเอดส์ซึ่งอยู่ในวัยแรงงานเสียชีวิตลง จะทำให้ไทยลดอัตราเพิ่มของแรงงานจากร้อยละ 7.8 ในปี 1993 เหลือร้อยละ 6.7 ในปี

2000 โดยกำหนดให้ผู้ที่เสียชีวิต ทุกคนเป็นผู้ที่อยู่ในตลาดแรงงาน ซึ่งอาจทำให้ไทยประสบปัญหา การขาดแคลนแรงงานในอนาคต

ชัยยศ คุณานูนันท์ และคณะ (2539) : ได้ศึกษาเรื่องค่ายรักษาโรคติดเชื้อฉวยโอกาส โดยได้ประมาณค่าใช้จ่ายเฉพาะค่ายาที่จะเกิดขึ้นต่อครั้งต่อราย สำหรับใช้เป็นฐานในการคำนวณ งบประมาณที่จะต้องใช้จ่าย และ Van Praag and Perriens (1996) ได้นำมาประมาณว่าถ้าประเทศไทย ต้องการขยายความครอบคลุม การเข้าถึง และการรักษารวมทั้งการป้องกันโรคติดเชื้อฉวยโอกาสที่ ต่อเนื่อง โดยครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายได้เต็มร้อยละร้อย จะต้องใช้จ่ายเงินถึงร้อยละ 129 ของ งบประมาณโรคเอดส์ในปัจจุบัน ซึ่งตัวเลขอาจจะดูเหมือนเป็นไปได้ แต่เมื่อพิจารณาว่า ประชาชนคนไทยมีส่วนร่วมในการจ่ายค่ายักษาพยาบาลสูงมาก แนวทางการปฏิบัติในเรื่องนี้ จึง ต้องพิจารณาความเป็นไปได้ในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการ ที่ได้ศึกษาในต่างประเทศแล้วว่าต้นทุน-ประสิทธิผลสูง รองลงไปจากโครงการป้องกันการติดเชื้อ ผ่านจากมารดาไปยังทารก นอกจากนี้ในรายงานยังได้มีการประเมินความคุ้มค่าของโครงการ รักษาและป้องกันโรคเอดส์ ซึ่งดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลก องค์การอนามัยโลกและ นักวิจัยไทย โดยพบว่าค่าใช้จ่ายด้านไวรัสเอดส์สำหรับรักษาผู้ป่วยไม่ว่าจะเป็นการใช้ยาตัวเดียว หรือหลายตัว เป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่าเพราะผลตอบแทนต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายที่จ่ายลง ไป เพราะไทยยังมีความครอบคลุมของโครงการต่ำและผู้ป่วยยังไม่มีการรักษาอย่างต่อเนื่อง

